

silne biłgorajskie
Lokalna Grupa Działania

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 Lokalnej Grupy Działania Silne Biłgorajskie

Frampol, 06.06.2023 r.

Fundusze
Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Plan
Strategiczny dla
Wsiolnej
Polki
na lata 2023-2027

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego.....	3
Nazwa LGD i forma prawna.....	3
Opis procesu tworzenia partnerstwa	3
Opis struktury LGD	4
Informacja o składzie organu decyzyjnego.....	5
Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym oraz mechanizmy w zakresie zarządzania.....	5
Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD	7
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	8
Podstawowe dane obszaru	8
Mapa obszaru.....	9
Spójność obszaru	9
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR.....	10
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	14
Położenie i komunikacja	14
Zagospodarowanie przestrzenne i układ osadniczy	14
Środowisko.....	15
Dziedzictwo kulturowe.....	15
Demografia i potencjał społeczny, w tym działalność sektora społecznego.....	16
Przedsiębiorczość pozarolnicza	16
Rolnictwo i rynek rolny.....	17
Turystyka.....	17
Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne	18
Rynek pracy.....	19
Pomoc społeczna, integracja	20
Infrastruktura usług publicznych	20
Zagadnienia horyzontalne	21
Grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR	21
Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw	22
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	23
Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami.....	23
Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.	29
Rozdział VI Cele i wskaźniki	33
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	48
Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych	48

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	49
Innowacyjność.....	50
Operacje realizowane w partnerstwie	51
Projekty grantowe.....	52
Projekty grantowe w zakresie wsparcia przygotowania koncepcji inteligentnej wsi (smart villages)	52
Operacje własne LGD	52
Projekty partnerskie.....	53
Rozdział VIII Plan działania	53
Rozdział IX Plan finansowy LSR.....	58
Rozdział X Monitoring i ewaluacja.....	61
Bibliografia	63

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie **Lokalna Grupa Działania „Silne biłgorajskie”**, zwane dalej LGD, jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem działającym na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2020 poz. 2261.), ustawy z 20 lutego 2015 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2021 r., poz. 2137 z późn. zm.), rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, z późni zm.), Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L231 z 30.06.2021, str. 159) oraz ustawy z 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem społeczności lokalnej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1167 z późn.zm.) oraz postanowień Statutu i z tego tytułu posiada osobowość prawną. Siedziba Stowarzyszenia znajduje się w Biłgoraju w województwie lubelskim.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Silne biłgorajskie” zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w dniu 16.05.2023 r. Cele wymienione w § 5 Statutu skupiają się wokół zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i małych miast objętych działaniem Stowarzyszenia, poprawy ich konkurencyjności jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej oraz aktywizacji współpracy społeczności obszaru LGD.

Powyższe cele zostały określone w drodze dyskusji partnerów reprezentujących środowisko organizacji pozarządowych, działaczy społecznych, administrację samorządową, opiekę społeczną, osoby bezrobotne, przedsiębiorców i rolników. Partnerzy ci postanowili połączyć swoje wysiłki na rzecz stymulacji rozwoju Ziemi Biłgorajskiej, w tym w szczególności dzięki pozyskaniu i zarządzaniu środkami pochodzącymi z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2023-2027 w ramach interwencji LEADER. Zebranie założycielskie odbyło się w dn. 03 marca 2023 r. Podjęto na nim uchwałę o powołaniu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Silne biłgorajskie”, przyjęto Statut oraz dokonano wyboru władz Stowarzyszenia. Podczas Walnego Zgromadzenia Członków w dniu 06.06.2023 r. została przyjęta Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2023-2027 Lokalnej Grupy Działania Silne Biłgorajskie wraz z planem komunikacji. Podczas WZC został dostosowany statut pod kątem inkluzyjności, kadencyjności i dostosowania pod względem szerokiego włączenia społeczności lokalnej w tym grup w niekorzystnej sytuacji.

LGD jest nowo założoną organizacją, w związku z tym nie może wykazać się doświadczeniem w samodzielnej i partnerskiej realizacji projektów. Doświadczeniem w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rzecz społeczności lokalnej wykazują się natomiast członkowie LGD reprezentujący grupę organizacji pozarządowych z sektora społecznego – 11 zrealizowanych projektów na rzecz społeczności lokalnej. Członkowie LGD wykazują także doświadczenie w realizacji projektów w partnerstwie w ilości nie mniejszej niż 3 projektów partnerskich.

Wśród członków LGD znajdują się osoby, które były beneficjentami, realizatorami a także beneficjentami ostatecznymi projektów. Mają zatem doświadczenie od strony organizacji zarządzania w realizacji projektów, procedur zakupowych, promocji, składania wniosków o płatność, osiągania wskaźników i monitoringu, np. Instytut

Rozwiązań Biznesowych Sp. z o.o., Stowarzyszenie Kobiet Gminy Łukowa. To doświadczenie pozwoli skutecznie wdrożyć LSR.

Statut LGD określa ramy partnerstwa wewnętrznego między członkami LGD na etapie wdrażania LSR. Partnerstwo wewnętrzne, jako zasada RLKS, realizowane będzie poprzez wdrożenie narzędzi i zachęt do zgłaszania nowych pomysłów/inicjatyw/innowacji dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, a także w konsekwencji zapewnienie możliwości częstego korzystania z kolegalnego systemu podejmowania decyzji. Spoiwem łączącym powyższe będzie stosowanie przyjaznych form komunikacji. Pogłębione partnerstwo opierać się będzie na:

- różnych typach komunikacji, w tym komunikacji nieformalnej;
- częstej pracy zespołowej do wypracowywania najlepszych propozycji i rozwiązań;
- zwoływanie walnego zgromadzenia członków na wniosek min 20% liczby członków;
- rozszerzenie zakresu czynności, przy których zarząd podejmuje konsultacje z pozostałymi członkami;
- otwartości na nowe inicjatywy członków dotyczących funkcjonowania LGD oraz treści i sposobu wdrażania LSR;
- przekazywaniu informacji zwrotnej lub wyniku weryfikacji propozycji danego członka LGD wraz z uzasadnieniem.

Stowarzyszenie dysponuje bardzo dobrym przygotowanym zespołem osób, które będą pracowały przy wdrażaniu nowej LSR. Zespół ten będzie doskonalił swoje umiejętności i kompetencje, w szczególności te związane z pracą w zespole, umiejętnościami komunikacyjnymi (skierowanymi do wewnątrz zespołu, jak i w relacjach z mieszkańcami obszaru LGD). W kontekście zakładanych działań animacyjnych istotne będą umiejętności zespołu dotyczące moderowania dyskusji oraz negocjacji i rozwiązywania konfliktów.

Opis struktury LGD

Na dzień 1 czerwca 2023r. skład Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Silne biłgorajskie” **tworzy 94 członków** z 13 gmin województwa lubelskiego, objętych obszarem LGD (12 gmin powiatu biłgorajskiego, 1 gmina powiatu zamojskiego).

Skład członków ukonstytuował się w taki sposób, że zapewnia reprezentatywność zarówno, jeśli chodzi o sektory, jak i obszary poszczególnych gmin. Stowarzyszenie jest partnerstwem trójsektorowym, składającym się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, w tym:

- radnych gmin, powiatu, sołtysów – partnerów publicznych;
- rolników, przedsiębiorców - partnerów gospodarczych;
- mieszkańców, podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie – partnerów społecznych.

Z każdej gminy w skład Stowarzyszenia wchodzi przedstawiciel lokalnych grup interesów, po jednym reprezentującym każdy z trzech sektorów: publiczny, społeczny i gospodarczy. Przyporządkowanie podmiotów do poszczególnych sektorów wygląda następująco:

- sektor publiczny obejmujący w szczególności członków rad gmin/miast – 18 członków;
- sektor gospodarczy obejmujący w szczególności rolników i przedsiębiorców – 21 członków;
- sektor społeczny obejmujący w szczególności mieszkańców obszaru LGD, organizacje obywatelskie – 55 członków.

Sektor publiczny reprezentują nie tylko radni gminni, ale także powiatowi oraz sołtysi. Wysoka liczba przedstawicieli sektora społecznego wynika z wypracowanego na przestrzeni lat wysokiego poziomu aktywności społecznej. Sektor gospodarczy jest także liczny i z uwagi na głównie rolniczy charakter obszaru LGD obejmuje rolników i mikroprzedsiębiorców. Powyższy skład zapewnia także właściwą reprezentację lokalnej społeczności, w tym grup docelowych właściwych dla planowanych w ramach LSR przedsięwzięć.

Informacja o składzie organu decyzyjnego

Władzami Stowarzyszenia są- 94 osoby:

- Walne Zebranie Członków ;
- Rada – 14 osób (maksymalnie 15) spełniająca wymogi ustawy o RKLS w tym osoby z różnych grup będących w niekorzystnej sytuacji, rolnicy, członkowie OSP i KGW, osób młodych i seniorów;
- Zarząd – 5 osoby w tym osoby poniżej 25 roku życia oraz seniorzy
- Komisja rewizyjna – 3 osoby (maksymalnie 5 osób).

Organy decyzyjne LGD wybierane są spośród członków LGD potwierdzając zasadę partycypacyjnego charakteru LGD. Potwierdza ją także zasada inicjatywy uchwałodawczej, którą ma każdy członek organów decyzyjnych LGD. Statut Stowarzyszenia potwierdza kadencyjność jego organów.

Organem decyzyjnym LGD jest Rada powoływana przez Walne Zebranie Członków. Ogólną zasadą doboru członków Rady jest zachowanie równowagi reprezentacji wszystkich sektorów tak, aby żadna z grup nie miała decydującego wpływu na podejmowane decyzje (żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% prawa głosu). Na dzień 1 czerwca 2023 r. Rada składa się z 14 osób reprezentujących:

- sektor publiczny – 2 członków – 14,86 % głosów;
- sektor gospodarczy – 6 członków – 42,86 % głosów;
- sektor społeczny – 6 członków – 42,86 % głosów.

Skład rady został ustanowiony przez Członków LGD i uzyskał ich akceptację.

Szczegółowe kwestie dotyczące funkcjonowania Rady zawarte są w Statucie oraz Regulaminie Rady oraz w odpowiednich procedurach. Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji i ustalanie kwoty wsparcia oraz, w stosownych przypadkach, przedkładanie wniosków do podmiotu odpowiedzialnego za ostateczną weryfikację kwalifikowalności przed ich zatwierdzeniem. Podstawowym obowiązkiem członków Rady jest bezstronność i rzetelność w ocenie wniosków o przyznanie pomocy w ramach realizacji LSR.

Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym oraz mechanizmy w zakresie zarządzania

Zgodnie z przyjętym statutem każdy z organów Stowarzyszenia (Walne Zebranie Członków, Rada, Zarząd i Komisja Rewizyjna) ma przypisany sobie zakres podejmowania decyzji. Ponadto, statut wyklucza możliwość łączenia funkcji w różnych organach Stowarzyszenia.

Walne Zebranie podejmuje najważniejsze decyzje dotyczące funkcjonowania LGD. Należą do nich w szczególności kwestie: składu Stowarzyszenia; ustalania składu pozostałych władz, regulaminów ich funkcjonowania i weryfikacja sprawozdań z ich działalności; uchwalanie statutu oraz budżetu LGD. Ponadto, Walne Zebranie podejmuje decyzje odnośnie Lokalnej Strategii Rozwoju (w tym zatwierdzanie dokumentu, procedur oraz kryteriów wyboru operacji, które będą realizowane w ramach LSR). To faktyczne ograniczenie zakresu czynności, co do których decyzje bez konsultacji/uzgodnienia z pozostałymi członkami LGD może podejmować Zarząd, jest wyrazem podejścia opartego na pogłębionym partnerstwie. Ma to służyć stworzeniu środowiska do współdziałania i równego traktowania wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację LSR.

Do wyłącznej kompetencji **Rady** należą: wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR; ustalanie kwot wsparcia; powoływanie - w zależności od potrzeb - zespołów tematycznych dotyczących konkretnych projektów, a także opiniowanie innych spraw wnioskowanych przez Zarząd.

Zarząd kieruje bieżącą działalnością Stowarzyszenia, zgodnie z postanowieniami statutu, przepisami prawa oraz uchwałami Walnego Zebrania Członków oraz ponosi przed Walnym Zebraniem Członków pełną odpowiedzialność. Jest organem uprawnionym do reprezentacji Stowarzyszenia, przygotowania planów działania, projektów budżetu a także wykonywania ustaleń budżetu. W spotkaniach Zarządu mogą brać udział również członkowie pozostałych organów LGD a także zaproszeni goście. Jest to formuła zapewniająca dostęp do informacji szerszej społeczności oraz umożliwiającą wypowiedzenia się na dyskutowany temat (głos doradczy dla Zarządu).

Komisja Rewizyjna jest organem Stowarzyszenia powołanym do sprawowania kontroli nad jego działalnością.

Decyzje organów władzy LGD podejmowane są w postaci uchwał. W głosowaniach biorą udział członkowie zwyczajni Stowarzyszenia. Proces decyzyjny opiera się o naczelną zasadę quorum, rozumianego jako obecność co najmniej połowy członków (reprezentowanych członków zwyczajnych organów decyzyjnych LGD – Walnego Zebrania Członków, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady) uprawnionych do głosowania w trakcie obradowania tych organów. Taka liczebność pozwala na podejmowanie większości decyzji w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów bez uwzględniania głosów wstrzymujących się. W głosowaniu w Radzie, Zarządzie i Komisji Rewizyjnej w przypadku równości głosów decyduje głos przewodniczącego (prezesa) danego organu. Wyjątkiem od tej reguły jest podejmowanie decyzji (uchwał) w sprawie odwołania członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady oraz rozwiązania Stowarzyszenia. Z kolei w przypadku podejmowania decyzji przez Radę LGD ani władze publiczne, ani żadna z grup interesu (sektora) nie może posiadać więcej niż 49% prawa głosu.

Organy decyzyjne LGD wybierane są spośród członków LGD potwierdzając zasadę partycypacyjnego charakteru LGD. Potwierdza ją także zasada inicjatywy uchwałodawczej, którą ma każdy członek organów decyzyjnych LGD. Dla zapewnienia sprawnego funkcjonowania LGD oraz wdrażania LSR istotne jest zaangażowanie Zarządu. Zarząd spotykać się będzie nie rzadziej niż raz na kwartał, przy czym częstotliwość posiedzeń zależna będzie od ilości realizowanych działań bieżących i konieczności podejmowania decyzji (w nagłych sytuacjach stosowane jest też obiegowe podejmowanie decyzji) oraz w kontekście partnerstwa wewnętrznego. Na posiedzenia Zarządu otrzymują zaproszenia osoby reprezentujące wszystkie gminy należące do LGD, przedstawiciele komisji rewizyjnej i zaproszeni goście. Wszystkie zaproszone osoby biorą udział z głosem doradczym.

Koordynowaniem prac organów LGD zajmuje się Biuro LGD. Organizuje ono prace Zarządu, a także obsługuje od strony technicznej i logistycznej posiedzenia pozostałych organów LGD. Przewiduje się za zatrudnię osób doświadczonych w realizacji projektów oraz osób przeszkolonych w zakresie koniecznym do skutecznego wdrażania LSR. Zarówno pracownicy Biura jak i członkowie Zarządu są osobami, które posiadają wiedzę i umiejętności w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych. Istotnym aspektem jest również ich zaangażowanie w sprawy społeczne i dotychczasowa działalność na rzecz społeczności lokalnej i rozwoju obszarów wiejskich. Taka postawa zapewni skuteczne wdrażanie LSR, które w znaczącej mierze jest oparte na działaniach animacyjnych, dyskusjach i zapobieganiu pojawianiu się konfliktów.

Jednym z istotnych zadań Biura jest zapewnienie przepływu informacji, zarówno wewnątrz Stowarzyszenia jak i na linii LGD – mieszkańcy obszaru. Działania podejmowane przez LGD, jej partnerów i członków, komunikowane będą za pośrednictwem strony internetowej, konsultowane za pomocą ankiet, wiadomości mailowych z ewentualną prośbą o przekazanie np. softysem czy zamieszczeniem na stronach internetowych, oraz z wykorzystaniem bezpośrednich kontaktów telefonicznych, a także mediów społecznościowych. W LGD stosowane są różnorodne kanały komunikacji (nie tylko formalne), dobierane w zależności od rodzaju informacji, celu i docelowego odbiorcy. Członkowie LGD korzystają z możliwości zgłaszania swoich propozycji i inicjatyw zarówno podczas posiedzeń Zarządu, spotkań indywidualnych w Biurze LGD, rozmów telefonicznych, rozmów w trakcie organizacji stoisk promocyjno-informacyjnych podczas wydarzeń kulturalnych w regionie oraz w formule oficjalnej podczas Walnego Zebrania Członków. Zgłaszane propozycje omawiane są w zależności od ich rodzaju podczas posiedzeń Zarządu,

spotkań refleksyjnych/zespołów roboczych lub Walnego Zebrania Członków i wraz z uzasadnieniem przekazywane wnioskodawcom.

Dla skutecznego wdrażania LSR wykorzystane zostaną mechanizmy w zakresie zarządzania, w tym współpracy i koordynacji, jak również monitorowania i ewaluacji strategii nawiązujące do podstawowych zasad podejścia LEADER, tj. partycypacji, otwartości, zintegrowanej aktywności, przejrzystości oraz elastyczności. Obejmują one:

- sprawny system zarządzania obejmujący m.in. instrumenty wykonawcze;
- sprawny system współpracy i komunikacji uwzględniający:
 - narzędzia na rzecz wzmocnienia partnerstwa oraz dialogu wewnątrz samego LGD, jak i z podmiotami poza LGD poprzez np. częste korzystanie z formuły pracy w zespołach roboczych/tematycznych, co powinno promować kolegialny i zrównoważony sposób podejmowania decyzji;
 - narzędzia na rzecz podnoszenia świadomości i zwiększania udziału samych członków LGD oraz mieszkańców i interesariuszy z obszaru LGD w realizację LSR, w tym także rozwijanie partnerskiej współpracy poprzez zawarcie w statucie LGD możliwości zwołania Walnego Zebrania Członków także na wniosek tylko 20% liczby jego członków i możliwości zgłaszania przez członków wniosków dot. działalności LGD, zachęcania do zgłaszania nowych pomysłów/inicjatyw dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR z zagwarantowaniem informowania o wyniku weryfikacji propozycji/inicjatywy zgłoszonej przez członka LGD z uzasadnieniem tego wyniku;
 - narzędzia na rzecz zapewnienia skutecznej komunikacji poprzez stosowanie w ramach Planu komunikacji m.in. różnorodnych i przyjaznych dla odbiorcy form komunikacji (nie tylko formalnych) oraz dobrej praktyki zasad prostego języka udostępnionych na portalu www.funduszeuropejskie.gov.pl. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na dobór form komunikacji do grup odbiorców (np. w relacjach z osobami młodymi sprawdzi się kontakt przez media społecznościowe, z osobami bezrobotnymi zostanie wykorzystany m.in. kontakt poprzez Powiatowy Urząd Pracy, w relacjach z osobami starszymi stosowany będzie najczęściej kontakt telefoniczny lub spotkania);
 - sprawny system monitorowania i ewaluacji pozwalający na bieżącą i rzetelną weryfikację stopnia osiągania celów i wskaźników, a także wprowadzania zmian i aktualizacji LSR opisany w rozdziale X Monitoring i ewaluacja.

Statut LGD potwierdza inkluzyjny, czyli powszechny, dostępny dla każdego, a także integracyjno-aktywizujący charakter swojego funkcjonowania. Oznacza to między innymi otwartość i możliwość rozszerzania LGD o nowe grupy interesów, środowisk społecznych i zawodowych oraz poszerzenia możliwości partnerstwa i w ten sposób dostosowania się do specyfiki lokalnej.

Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD

Podstawowym dokumentem regulującym funkcjonowanie LGD jest **Statut** przyjęty uchwałą Walnego Zebrania Członków. Ustala on podstawowe zasady funkcjonowania LGD, w szczególności: wskazanie podstaw prawnych działania LGD w tym sposób jej powołania, rozwiązania oraz rozszerzenia; określenie celów oraz zakresu działalności LGD; ustalenie organów LGD, zakresu ich kompetencji i sposobów działania; określa źródła finansowania i sposób zarządzania majątkiem Stowarzyszenia.

Władze Stowarzyszenia działają zgodnie ze Statutem oraz według regulaminów, których projekty przygotowuje Zarząd a zatwierdza Walne Zebranie.

- Regulamin obrad Walnego Zgromadzenia Członków
- Regulamin Rady
- Regulamin Organizacyjny Zarządu
- Regulamin Komisji Rewizyjnej

Dokumenty wewnętrzne dotyczące funkcjonowania Biura LGD są przyjmowane przez Zarząd LGD. Należą do nich w szczególności:

- Regulamin Biura LGD
- Polityka bezpieczeństwa i RODO
- Regulamin zamówień publicznych

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Podstawowe dane obszaru

LGD obejmuje teren 12 gmin z powiatu biłgorajskiego: Aleksandrów, Biłgoraj, Biszczka, Frampol, Goraj, Księżpol, Łukowa, Obsza, Potok Górny, Tarnogród, Tereszipol, Turobin oraz jedną gminę z powiatu zamojskiego: Radecznica. Obszar LGD o powierzchni 1 643 km² na koniec grudnia 2020r. zamieszkiwało 71 995 mieszkańców.

Tabela 1. Ludność i powierzchnia gmin LGD wg stanu na 31.12.2020r.

Lp.	Nazwa gminy	Status gminy	Liczba ludności (osoby)	Udział w liczbie ludności LGD (%)	Powierzchnia (km ²)	Udział w powierzchni obszaru LGD (%)
1.	Aleksandrów	gmina wiejska	3 228	4,48	54	3,29
2.	Biłgoraj	gmina wiejska	13 663	18,98	263	16,01
3.	Biszczka	gmina wiejska	3 765	5,23	106	6,45
4.	Frampol	gmina miejsko-wiejska	5 834	8,10	108	6,57
5.	Goraj	gmina miejsko-wiejska	3 984	5,53	68	4,14
6.	Księżpol	gmina wiejska	6 807	9,45	141	8,58
7.	Łukowa	gmina wiejska	4 063	5,64	149	9,07
8.	Obsza	gmina wiejska	4 113	5,71	113	6,88
9.	Potok Górny	gmina wiejska	5 209	7,24	111	6,76
10.	Tarnogród	gmina miejsko-wiejska	6 369	8,85	114	6,94
11.	Tereszipol	gmina wiejska	3 886	5,40	144	8,76
12.	Turobin	gmina wiejska	5 810	8,07	162	9,86
13.	Radecznica	gmina wiejska	5 264	7,31	110	6,70
RAZEM			71 995	-	1 643	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wszystkie planowane działania będą możliwe do realizacji przez podmioty z terenu całej LGD. Nie zakłada się ograniczania finansowania operacji z poszczególnych funduszy do fragmentu obszaru.

Mapa obszaru

Rysunek 1. Mapa obszaru LGD „Silne biłgorajskie”

Źródło: opracowanie własne

Spójność obszaru

Obszar LGD charakteryzuje występowanie wielu elementów wspólnych, zarówno w odniesieniu do posiadanych zasobów, potrzeb jak i oczekiwań, co dowodzi szczególnej odrębności i specyfiki obszaru.

Gminy obszaru LGD sąsiadują ze sobą bezpośrednio, tworząc **zwarty geograficznie obszar** (z wyłączeniem Miasta Biłgoraj). Administracyjnie 12 gmin należy do powiatu biłgorajskiego, natomiast Gmina Radecznica z powiatu zamojskiego sąsiaduje bezpośrednio z gminami Turobin, Frampol, Biłgoraj i Tereszpól. Obszar wykazuje ciężenia do Biłgoraja, szczególnie w zakresie korzystania z usług ponadlokalnych, w tym świadczonych przez powiat. Obszar zawiera się w Rostoczańsko-puszczańskim obszarze funkcjonalnym, wyznaczonym w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

Gminy LGD wykazują spójność gospodarczą. Są to obszary o charakterze wiejskim, z ekstensywnie prowadzonym rolnictwem na dobrej jakości glebach. Gospodarstwa rolne specjalizują się w produkcji roślinnej, a cechą charakterystyczną jest duża - w porównaniu do reszty województwa – skala występowania gospodarstw ekologicznych. Wysoka lesistość stanowi bogatą bazę surowcową dla funkcjonujących na tym terenie zakładów z branży drzewnej i meblowej. Problemem jest niewielka liczba firm, które dodatkowo są firmami mikro, i w większości działają w tradycyjnych branżach.

Spółeczność LGD charakteryzuje się również **spójnością kulturową**. Obszar LGD przynależy do historycznego obszaru Ziemi Biłgorajskiej, gdzie tradycyjna wielokulturowość ma wpływ zarówno na krajobraz (obiekty świadczące o współistnieniu religii rzymskokatolickiej, greckokatolickiej, prawosławnej i żydowskiej) czy kulinaria (produkty tradycyjne). Obszar charakteryzuje występowanie wspólnych tradycji ludowych oraz działalność zespołów ludowych, kół gospodyń wiejskich i lokalnych twórców.

Gminy mają również **podobną charakterystykę społeczną**: niską gęstość zaludnienia, odpływ migracyjny ludności, postępujący proces starzenia się społeczeństwa oraz problemy dotyczące bezrobocia i jego struktury. Zjawiska demograficzne oraz gospodarcze wywołują podobne potrzeby związane z podniesieniem atrakcyjności zamieszkania dla osób młodych, a także z rozszerzaniem oferty usług dla seniorów. Znacząca liczba gospodarstw domowych jest zmuszona do korzystania ze wsparcia pomocy społecznej.

Obszar LGD wyróżnia się wysokimi walorami **środowiska przyrodniczego**. Gminy wykazują wspólne cechy, jeśli chodzi o przyjazny klimat, dobrą jakość gleb, czyste środowisko naturalne oraz zróżnicowanie szaty roślinnej. Istotne są powiązania przyrodnicze (parki krajobrazowe, obszary NATURA 2000), łączące ze sobą kilka gmin. Dodatkowo, wysokie walory krajobrazowe stwarzają potencjał do tworzenia liniowych i sieciowych produktów turystycznych. Niemniej, powyższe potencjały przyrodnicze i kulturowe nie są efektywnie wykorzystywane do rozwoju turystyki.

Stawienie czoła wspólnym wyzwaniom zachęciło wiele osób oraz podmiotów do połączenia sił i zaplanowania działań na rzecz poprawy sytuacji. Wynika to z podobnych potrzeb oraz oczekiwań co do kierunków zmian i sposobów na bardziej efektywne wykorzystania istniejących potencjałów. **Chęć współpracy zmaterializowała się w postaci powołania Lokalnej Grupy Działania i opracowania niniejszej strategii.**

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

LSR została wypracowana w drodze konsultacji społecznych zorganizowanych na terenie całej LGD, przy aktywnym udziale społeczności lokalnej, w tym reprezentantów trzech sektorów (społecznego, publicznego i gospodarczego) oraz przedstawicieli grup osób w niekorzystnej sytuacji. Proces konsultacji społecznych poprzedzony został przygotowaniem opisu oraz wstępnej diagnozy obszaru na podstawie ogólnodostępnych danych statystycznych i rejestrów publicznych, informacji ze stron internetowych, a także informacji przekazanych przez członków LGD.

Do opracowania LSR wykorzystano następujące metody partycypacyjne:

- Ankieta komputerowa
- Ankieta rozdawana
- Spotkanie warsztatowo-dyskusyjne

Do wypełnienia **ankiet komputerowych** zaproszeni zostali wszyscy mieszkańcy poprzez zamieszczenie na stronie internetowej LGD informacji zachęcającej do wypełnienia formularza online. Ankietę w tej formie wypełniło 29 osób, w zdecydowanej przewadze osoby o statusie osoby zatrudnionej.

Do udziału w badaniu z wykorzystaniem **ankiety papierowej** zaproszeni zostali wszyscy mieszkańcy, reprezentujący różne sektory i grupy interesu. Ankietę można było pobrać w Biurze LGD i wypełnić w domu lub na miejscu. Ta druga możliwość była o tyle cenna, że przy okazji wypełniania ankiety mieszkańcy mieli możliwość rozmowy z pracownikiem Biura i uzupełnienia swoich refleksji. Formę wypowiedzenia się w postaci wypełnienia klasycznej ankiety wybrało 118 osób, z bardziej zróżnicowanym rozkładem statusu osoby na rynku pracy (osoby pracujące, rolnicy, osoby prowadzące działalność gospodarczą, osoby bezrobotne, uczniowie).

Podstawowym celem przeprowadzonego badania ankietowego była diagnoza i analiza opinii mieszkańców obszaru na temat problemów, potrzeb, oczekiwań oraz potencjału rozwojowego obszaru, a także wizji rozwoju. Mieszkańcy generalnie dobrze ocenili swoją jakość życia na terenie LGD: ok. 37% uznało warunki życia za dobre, a dalszych 39% za zadowalające.

Do sfer, które zostały ocenione pozytywnie (dostęp do usług i infrastruktury jest dla większości respondentów zadowalający) należą: podstawowa infrastruktura techniczna i drogowa (wyjątkiem są ścieżki rowerowe, gdzie widać potrzebę uzupełnienia) i jakość bazy oświatowej. Do słabych stron obszaru ankietowani zaliczyli: dostęp do miejsc pracy oraz ofertę rozwoju zawodowego. W sposób ambiwalentny (grupa osób zadowolonych i niezadowolonych jest mniej więcej podobna) oceniono dostępność placówek i innych form opieki nad dziećmi do lat 3, obecną ofertę kulturalną i turystyczną, a także ofertę zajęć skierowanych dla osób starszych 50+.

Ankietowani wskazali również najważniejsze potrzeby obszaru i kierunki działań, w tym rozwój oferty turystycznej (atrakcje, obiekty), dostępność usług ochrony i profilaktyki zdrowia, możliwości rozwoju przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorstw społecznych, programy edukacji pozaszkolnej dla dzieci i młodzieży, bezpieczeństwo publiczne oraz programy w zakresie włączenia społecznego dla seniorów.

Powyższe wnioski uzupełniły o element jakościowy diagnozę statystyczną, a także posłużyły do konstruowania części prognostycznej (cele i przedsięwzięcia) oraz finansowej (alokacja środków na poszczególne przedsięwzięcia).

Spotkanie warsztatowo – dyskusyjne zorganizowano w dn. 05.06.2023 r. we Frampolu. Wzięło w nim udział 25 osób reprezentujących sektory: społeczny, gospodarczy i publiczny. W spotkaniu mogli wziąć udział wszyscy zainteresowani, zaproszenie zostało umieszczone na stronie internetowej LGD. Podczas spotkania zaprezentowano projekt dokumentu, a następnie przeprowadzono warsztaty i dyskusję. Dotyczyły one zaproponowanych celów i przedsięwzięć, w tym nad trafności doboru typów operacji, które będą mogły uzyskać wsparcie. Konsultowano również trafność wyłonienia grup docelowych. Zebrane opinie posłużyły potwierdzeniu i weryfikacji zaproponowanych celów i przedsięwzięć, założeń finansowych, a także wskaźników wyznaczających rytm wdrażania LSR.

Dane pozyskane podczas konsultacji społecznych posłużyły do opracowania poszczególnych rozdziałów LSR, w tym: diagnozy, celów, przedsięwzięć, wskaźników, budżetu oraz systemu monitoringu i ewaluacji. Do opracowania poszczególnych rozdziałów LSR wykorzystano również informacje pozyskane na podstawie własnych doświadczeń oraz obserwacji osób wchodzących w skład władz LGD, a także informacji gromadzonych przez organizacje będące członkami Stowarzyszenia. Zebrane podczas konsultacji uwagi i sugestie zostały przeanalizowane pod kątem ich zasadności, a zaakceptowane uwagi zostały wprowadzone do ostatecznego dokumentu LSR. Dzięki włączeniu w proces różnych środowiska uzyskano opinie oraz sugestie co do specyficznych potrzeb i problemów poszczególnych grup społecznych, w tym grup defaworyzowanych. W proces przygotowania LSR włączyli się przedstawiciele społeczności obszaru, reprezentujący wszystkie grupy interesu funkcjonujące na terenie LGD. W spotkaniu warsztatowym i badaniach ankietowych aktywnie uczestniczyły osoby reprezentujące organizacje pozarządowe i angażujące się w działalność społeczną, w tym przedstawiciele Kół Gospodyń Wiejskich i Ochotniczych Straży Pożarnych. Podczas konsultacji najliczniej reprezentowaną grupą były osoby w wieku od 30 do 60 lat. Widoczne było znacznie mniejsze zaangażowanie osób młodych i seniorów.

Partycypacyjny charakter LSR ma swoje odzwierciedlenie zarówno na etapie tworzenia zapisów strategii, jak i na etapie jej realizacji. Szczególną rolę pełnić będą mieszkańcy obszaru LGD, reprezentanci poszczególnych sektorów, przedstawiciele grup docelowych, w tym bezpośredni beneficjenci oraz przedstawiciele grup osób w niekorzystnej sytuacji. Społeczność lokalna LSR zostanie zaangażowana w opracowanie kryteriów wyboru operacji oraz procesy monitorowania, ewaluacji i oceny realizacji strategii, a także, o ile zajdzie taka potrzeba, w proces jej aktualizacji. Zaangażowanie będzie miało charakter partycypacyjny. Angażowanie społeczności lokalnej na etapie realizacji LSR obejmować będzie metody zróżnicowane ze względu na trzy obszary realizacji LSR tj. monitorowania, ewaluacji i oceny realizacji strategii, aktualizacji strategii oraz opracowania kryteriów wyboru projektów. Partycypacyjne metody ewaluacji obejmować będą w szczególności przeprowadzenie ilościowych i jakościowych badań. Wśród metod jakie zostaną przeprowadzone należy wskazać: badanie ankietowe wśród mieszkańców obszaru LGD z uwzględnieniem grup docelowych oraz grup osób w niekorzystnej sytuacji, pogłębione wywiady z realizatorami projektów tj. beneficjentami i grantobiorcami oraz kluczowymi interesariuszami LSR, pogłębione wywiady z członkami LGD i pracownikami Biura LGD, spotkania konsultacyjne z mieszkańcami. Lokalna społeczność będzie mogła zgłaszać uwagi i postulaty zmian LSR m.in. za pomocą formularza na stronie internetowej oraz w drodze spotkań konsultacyjnych. W przypadku konieczności aktualizacji LSR LGD każdorazowo umieści na stronie internetowej informację o rozpoczęciu prac nad aktualizacją strategii oraz przeprowadzi konsultacje z członkami LGD. Dodatkowo, w przypadku dokonywania istotnych zmian w zakresie celów, przedsięwzięć, wskaźników, podziału środków budżetowych na cele i przedsięwzięcia LGD przeprowadzi konsultacje społeczne z mieszkańcami z wykorzystaniem metod partycypacyjnych m.in. poprzez: zamieszczenie propozycji zmian na stronie internetowej LGD oraz organizację spotkań konsultacyjnych. Zmiany i poprawki o charakterze technicznym wprowadzane będą niezwłocznie, a zaktualizowana LSR będzie każdorazowo zamieszczana na stronie internetowej LGD. Szerokie działania informacyjno-konsultacyjne będą prowadzone również przy opracowaniu i ewentualnych zmianach kryteriów wyboru projektów. Konsultacje z lokalną społecznością polegać będą na opublikowaniu na stronie internetowej LGD projektu kryteriów wyboru operacji, przeprowadzeniu badania ankietowego oraz przeprowadzeniu spotkań konsultacyjnych dotyczących zaproponowanych kryteriów oraz systemu oceny.

Działania organizacji ukierunkowane będą na poszerzanie i pogłębianie zaangażowanie lokalnej społeczności i zachęcanie do udziału we wdrażaniu LSR. W zagadnienie partycypacji wpisuje nie tylko aktywności mieszkańców, ale również otwartość na przyjmowanie pomysłów i opinii społeczności lokalnej przez LGD. Mieszkańcy powinni widzieć gotowość do rozmów i konsultacji, powinni również mieć dostęp do informacji zwrotnej ze strony adresatów przekazanych opinii i uwag (informacja o sposób wykorzystania przekazanych opinii). Takie podejście będzie stosowane przez LGD i pomoże w budowaniu wiarygodności oraz zwiększy zaufanie do nowej instytucji jaką jest Stowarzyszenie. LGD prowadzić będzie również działania informacyjne dla członków stowarzyszenia mające na celu bieżące informowanie członków stowarzyszenia o wydarzeniach ważnych z punktu widzenia funkcjonowania stowarzyszenia min. poprzez przysyłanie informacji oraz organizację cyklicznych spotkań podczas których omawiany będzie postęp w realizacji LSR oraz będzie możliwa wymiana doświadczeń, pomysłów, sugestii co do realizacji strategii.

W celu zaktywizowania zidentyfikowanych grup osób w niekorzystnej sytuacji oraz w celu zapewnienia efektywnego oraz adekwatnego sposobu animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o działaniach na rzecz tych grup osób LGD wyszczególniła grupy docelowe działań partycypacyjnych, animacyjnych oraz informacyjnych wraz z opisem dedykowanych im środków przekazu.

Ogólna informacja **do mieszkańców** obszaru GD będzie kierowana za pomocą strony internetowej LGD, mediów społecznościowych, informacji na tablicach ogłoszeń urzędów gmin i miast – członków LGD, tablicach ogłoszeń znajdujących się w poszczególnych miejscowościach, podczas organizowanych imprez masowych. Kluczowe informacje dotyczące działalności LGD będą również zamieszczane w prasie lokalnej. LGD dołoży starań, aby informacje podane były językiem prostym i zrozumiałym dla każdego, zamieszczone na stronie internetowej spełniające wymogi dostępności, a spotkania organizowane były w obiektach przystosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Będzie to szczególnie istotne dla **osób z niepełnosprawnościami** (grupa w niekorzystnej sytuacji), ale i dla pozostałych mieszkańców. Dodatkowo, swoje opinie mieszkańcy z niepełnosprawnościami będą mogli zgłaszać poprzez osoby je wspomagające czy organizacje pozarządowe będące rzecznikami ich praw.

W przypadku **osób młodych** szczególna uwaga zostanie dodatkowo zwrócona na aktualność i atrakcyjność informacji zamieszczanych w mediach społecznościowych. Informacje będą również przekazywane poprzez szkoły oraz miejsca oferujące usługi dla osób młodych (świetlice wiejskie, ośrodki kultury). Konsultacje z możliwością wypowiedzenia się przez tę grupę będą organizowane głównie w formie ankiet online oraz spotkań warsztatowych organizowanych przez samorządy uczniowskie.

Osoby starsze będą powiadamiane głównie poprzez kontakt osobisty lub pisemny za pośrednictwem sołtysów lub członków KGW. O dotarcie z informacją, w szczególności o działaniach planowanych dla seniorów w danej miejscowości, będą również proszeni księża w poszczególnych parafiach. Informacje pisemne będą przygotowane w formie przyjaznej do czytania, na papierze umożliwiającym recyding. Dodatkowym kanałem konsultacji i zbierania refleksji będą spotkania w klubach seniora, domach kultury i innych formach integracji seniorów tak, by nie powodować konieczności dodatkowego dojazdu na spotkanie.

Osoby poszukujące pracy (grupa w niekorzystnej sytuacji) będą dodatkowo informowane o działaniach na ich rzecz poprzez Powiatowy Urząd Pracy, placówki opieki społecznej oraz aktywność KGW.

Rolnicy (grupa w niekorzystnej sytuacji) otrzymają dodatkową informację podczas spotkań i wydarzeń dedykowanych sprawom rolnictwa, w tym spotkaniom organizowanym przez sołtysów oraz organizacje zrzeszające rolników.

Szczegółowe informacje w zakresie działań komunikacyjnych wraz z harmonogramem, zawiera Plan komunikacji. Plan komunikacji służyć będzie nie tylko zaplanowaniu komunikacyjnych, ale też identyfikacji bieżących problemów komunikacyjnych, ma zwiększyć poziom współpracy partnerskiej i poziom zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD.

Sprawność wdrażania LSR będzie uzależniona od skutecznego poinformowania potencjalnych beneficjentów pomocy o planowanych konkursach oraz warunkach przyznawania wsparcia, a także zaangażowania społeczności

lokalnej w inkubowanie projektów. Z tego względu LGD będzie prowadziła szereg działań informacyjnych i animujących, podczas których przekazywane będą niezbędne informacje, a także udzielana będzie pomoc indywidualna. Przewiduje się w szczególności:

- doradztwo w Biurze LGD oraz w trakcie spotkań konsultacyjnych organizowanych w poszczególnych gminach (w zakresie pozyskania środków i ich rozliczenia)
- organizacja cyklicznych spotkań dedykowanych poszczególnym grupom odbiorców LSR, w tym osobom z grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji;
- przekazywanie informacji o postępach we wdrażaniu LSR i wysłuchiwanie zgłaszanych przez mieszkańców postulatów co do zmian Strategii bądź sposobów oceny operacji
- prowadzenie działań związanych z podnoszeniem świadomości na temat niestandardowych aspektów wdrażania LSR (np. koncepcja smart villages, rozwiązania gospodarki cyrkularnej, rozwiązania innowacyjne)
- wizyty studyjne i szkolenia dla lokalnych liderów mające na celu pokazanie kierunków i możliwości rozwoju społeczności lokalnych,
- pomoc w organizacji oddolnych inicjatyw i moderowanie procesu wypracowywania koncepcji projektowych
- budowanie sieci współpracy podmiotów prowadzących działalność na obszarze LGD i animowanie do realizacji projektów partnerskich;

Warunkiem skutecznego zaangażowania społeczności lokalnej w realizację LSR bieżąca komunikacja. Zakłada się zatem, że zastosowane narzędzia przynajmniej w części, umożliwią pozyskiwanie informacji zwrotnej ze strony społeczności lokalnych.

W trosce o skuteczność zaplanowanych działań i narzędzi LGD przeprowadzi analizę problemów i potrzeb w zakresie komunikowania się LGD z mieszkańcami obszaru i interesariuszami LSR. Analiza pozwoli również poznać oczekiwane przez mieszkańców metody i sposoby komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR. Ponadto LGD jako instytucja zaangażowana we wdrażanie LSR będzie regularnie monitorować oraz dokonywać oceny skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i stosowanych środków przekazu pod kątem osiągnięcia zaplanowanych efektów. Monitoring prowadzony będzie m.in. w oparciu o dane z ankiet wypełnianych przez lokalne społeczności, listy obecności na spotkaniach i szkoleniach, ankiet monitorujących doradztwo w Biurze LGD, dane z poszczególnych naborów, statystyki dostępne dla portali internetowych i społecznościowych. Zebrane w ten sposób informacje, odpowiednio przeanalizowane i zinterpretowane, pomogą w lepszym dostosowaniu stosowanych metod komunikacji i informacji, zwłaszcza pod kątem publikowanych treści oraz zwiększeniu skuteczności prowadzonych naborów, organizowanych spotkań, szkoleń, doradztwa. Jeśli prowadzony monitoring wykaże, że któreś z działań komunikacyjnych czy też środków przekazu nie przynosi pożądaných efektów, zostaną zastosowane środki zaradcze, polegające na modyfikacji dotychczasowych praktyk komunikacyjnych, ich udoskonaleniu lub wprowadzeniu innych, które w ocenie LGD będą bardziej odpowiednie.

Współpraca i zaangażowanie członków LGD w realizację LSR odbywać się będzie przede wszystkim w ramach statutowych władz Stowarzyszenia – Walne Zebranie, Zarząd oraz Rada. Organizowane będą spotkania podsumowujące kolejne etapy realizacji LSR w celu wymiana doświadczeń, pomysłów, sugestii co do realizacji LSR. Przewiduje się również zorganizowanie spotkania inauguracyjnego rozpoczęcie wdrażania LSR. Współpraca prowadzona będzie w oparciu o zasadę otwartości i długotrwałego zaangażowania – partnerstwo jest budowane i będzie wzmacniane z myślą o długotrwałej współpracy. Procedury podejmowania decyzji są jasne dla wszystkich członków, zaakceptowane przez wszystkich, są i będą stosowane z uwzględnieniem równego traktowania partnerów, w szczególności w kontekście ewentualnych konfliktów. Istotnym aspektem współpracy będzie uzgadnianie kontaktów zewnętrznych LGD oraz reprezentowanie LGD na zewnątrz. Partycypacyjny charakter LSR odnosi się również do przyjętych zasad współpracy LGD z jej członkami. Podobnie jak na etapie opracowania LSR, również podczas jej wdrażania relacje między członkami LGD oparte będą na pogłębionym partnerstwie, efektywnej współpracy i skutecznej komunikacji. Partnerskie relacje przejawiają się w przyjętych zasadach funkcjonowania LGD:

- Statut LGD przewiduje powoływanie grup zadaniowych skupiających członków szczególnie zainteresowanych rozwojem określonej działalności Stowarzyszenia;
- LGD przewiduje różnorodne formy komunikacji między członkami i organami (nie tylko formalne) np. poprzez wiadomości e-mail, spotkania podsumowujące wdrażanie LSR, nieformalne dyskusje, konsultacje;
- Walne Zgromadzenie Członków jest zwoływane nie tylko na wniosek Zarządu, Komisji Rewizyjnej, lecz również 20% członków zwyczajnych stowarzyszenia;
- LGD jest otwarta na inicjatywy członków LGD i przewiduje możliwość zgłaszania przez nich propozycji i inicjatyw dotyczących funkcjonowania LSR;
- LGD jest otwarta na rozszerzenie składu, włączenie nowych członków chcących pracować na rzecz społeczności lokalnej.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

Diagnoza potrzeb rozwojowych oraz potencjałów w pierwszym etapie opierała się na analizie desk research i obejmowała dane statystyczne, informacje zawarte w rejestrach publicznych i na stronach internetowych. Wnioski te uzupełnione zostały informacjami o charakterze jakościowym, przekazanymi przez mieszkańców podczas zorganizowanego spotkania, a także przez władze lokalne.

Położenie i komunikacja

Obszar LGD położony jest w południowej części województwa lubelskiego, w większości na terenie powiatu biłgorajskiego. Obszar charakteryzuje się dobrą zewnętrzną dostępnością komunikacyjną. W układzie południkowym najważniejszą drogą jest DW nr 835 zapewniająca komunikację z Lublinem oraz Przeworskiem w woj. podkarpackim. W układzie równoleżnikowym północny kraniec LGD przecina DK nr 74 biegnąca na wschód przez Zamość do przejścia granicznego w Zosinie, część środkową - DW 858, a część południową - DW 863. Szlaki te stanowią powiązanie z drogą S19 Via Carpatia, przebiegającą na zachód od obszaru LGD, przez sąsiedni powiat janowski. Komunikacja wewnętrzna obszaru jest zapewniona dodatkowo przez sieć dróg powiatowych i gminnych. Na obszarze LGD działa transport publiczny świadczony przez prywatnych przewoźników, jednak nie dociera on do wszystkich większych miejscowości. W związku z tym dużą rolę odgrywa indywidualny transport. Powoduje to utrudnienia w dotarciu do miejsc świadczenia usług edukacyjnych, zdrowotnych czy kulturalnych, w szczególności młodzieży, osobom starszym, o niskich dochodach. Ponadto, wciąż istnieją potrzeby rozbudowy infrastruktury towarzyszącej przy drogach, umożliwiającej bezpieczne przemieszczanie się pieszo lub rowerem, co zostało podkreślone w trakcie konsultacji społecznych.

Zagospodarowanie przestrzenne i układ osadniczy

Obszar LGD charakteryzuje się dość rozbudowanym układem osadniczym. Na terenie tym zlokalizowane są 3 małe miasta – siedziby gmin miejsko-wiejskich, położone przy głównej drodze wojewódzkiej nr 835, oraz 10 gmin wiejskich. W ramach gmin wyodrębniono 190 miejscowości. Obszar LGD otacza dodatkową jednostkę nie należącą do Stowarzyszenia – Miasto Biłgoraj, ośrodek powiatowy, koncentrujący funkcje ponadlokalne.

Wsie na terenie LGD mają głównie charakter tzw. ulicówek. Gęsta sieć zabudowy poprawia efektywność ekonomiczną infrastruktury liniowej, ale zabudowa rozciągnięta wzdłuż dróg o dużym natężeniu ruchu wymaga dodatkowych rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów.

Według ewidencji geodezyjnej (ostatnie dane GUS dostępne są za 2014 r.) niemal 60% obszaru LGD stanowią użytki rolne, a ich struktura użytkowania wykazuje proporcje charakterystyczne dla obszarów wiejskich o charakterze rolniczym – dominują grunty orne, mniejsze areale zajmują łąki, pastwiska oraz grunty rolne zabudowane. 37% obszaru zajmują z kolei grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione. Przestrzenne rozmieszczenie lasów jest nierównomierne. Największe kompleksy znajdują się w gminach Biłgoraj oraz Tereszków. Lasy są istotnym zasobem zarówno w kontekście rozwoju branży drzewnej i meblowej, charakterystycznej dla obszaru LGD, jak i usług turystycznych, szczególnie turystyki aktywnej.

Środowisko

LGD położony jest na pograniczu trzech jednostek fizjograficznych: Wyżyny Lubelskiej, Rostocza i Kotliny Sandomierskiej. Terenem szczególnie atrakcyjnym pod względem krajobrazowym jest Rostocze, przebiegające od północnego zachodu do środkowowschodniej części obszaru. Kraina ta charakteryzuje się dużą różnorodnością środowiska przyrodniczego oraz malowniczym krajobrazem (pofałdowany teren, w którym występują wąwozy erozyjne z głębokimi, suchymi dolinami oraz doliny rzeczne z ekosystemami zaroślowymi). Z kolei w środkowej i południowej części LGD wysokości względne są zdecydowanie mniejsze, obszar obfituje w lasy, a w rejonie gmin Biszczka oraz Łukowa występują wody mineralne i bioklimat korzystny dla leczenia. Sieć rzeczna jest dość uboga, jednak główne rzeki, ze względu na walory widokowe dolin, już obecnie są wykorzystywane do turystyki kajakowej. Atrakcyjność krajobrazową i przyrodniczą potwierdzają tereny chronione: Szczepreszyński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej, Rezerwat „Obary”. Na terenie LGD swoje zasięgi ma 10 specjalnych obszarów ochrony NATURA 2000: Uroczyska Puszczy Solskiej, Dolina Dolnej Tanwi, Puszcza Sol ska, Uroczyska Lasów Janowskich, Lasy Janowskie, Rostocze Środkowe, Rostocze, Dolina Łętowni, Guzówka, Ostoj a Nieliska). Ponadto, na analizowanym obszarze, znajduje się 25 pomników przyrody. Malownicze ukształtowanie terenu, atrakcyjny krajobraz, występowanie pięknych kompleksów leśnych oraz dogodny mikroklimat to niewątpliwe walory do wykorzystania w rozwoju turystyki. Obszar LGD to teren uprzywilejowany, jeśli chodzi o usłonecznienie, co na większą skalę powinno być wykorzystywane do produkcji energii. Co prawda na terenie obszaru pojawiły się już instalacje służące produkcji energii elektrycznej i podgrzewania wody dzięki energii słonecznej, jednak potencjał w tym zakresie jest o wiele większy. Z kolei w trakcie konsultacji społecznych zwrócono uwagę na konieczność prowadzenia działań w zakresie ochrony środowiska, w tym drzewostanu.

Dziedzictwo kulturowe

Na obszarze LGD przenikały się ze sobą kultury i religie: rzymskokatolicka, żydowska, greckokatolicka, prawosławna. Spotyka się też ślady osadnictwa wołoskiego, niemieckiego, holenderskiego.

Śladami mieszkającej tu społeczności żydowskiej są: zachowana synagoga w Tarnogrodzie, kirkuty (Goraj, Frampol, Tarnogród, Turobin) czy jeden z produktów tradycyjnych (zupa cebulowa z Goraja). Dawne cerkwie greckokatolickie, które są obecnie użytkowane przez kościół rzymskokatolicki, znajdują się w Korchowcie, Księżpolu, Obszy, Zamchu, Różańcu, natomiast były cerkwie prawosławne w Soli, Biszczu, Majdanie Starym, Babicach, Lipinach Górnych, Potoku Górnych. Jedyną czynną cerkwią prawosławną jest cerkiew w Tarnogrodzie. Wiele kościołów na terenie LGD jest obecnie uznana za zabytki. Do najcenniejszych należą kościoły św. Dominika w Turobinie z 1530r., Sanktuarium św. Antoniego oraz klasztor bernardynów z XVII w. w Radecznicy (sanktuarium zwane jest lubelską Częstochową), osiemnastowieczne kościoły pw. św. Kazimierza w Radzięcinie, pw. Przemienienia Pańskiego w Tarnogrodzie, pw. św. Bartłomieja Apostoła w Goraju oraz pochodzące z XIX w. kościoły: pw. św. Jana Nepomucena we Frampolu oraz pw. św. Katarzyny w Czernięcinie. Do drewnianych zabytków sakralnych należą kościoły: p.w. Ofiarowania NMP w Bukowinie, pw. Św. Rocha w Tarnogrodzie, których historia powstania sięga XVII w. oraz kościół w Trzęsinach (dawna cerkiew prawosławna). Pięknym uzupełnieniem historii i kultury gmin LGD są liczne kapliczki i krzyże. Charakterystycznym obiektem wpisanym do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków jest układ urbanistyczny miasta Frampol, który został opracowany na podstawie renesansowych wzorów idealnego miasta.

Teren LGD to region o tradycjach patriotycznych, miejsce walk powstańczych i niepodległościowych, czego świadectwem są mogiły powstańcze, cmentarze wojskowe, pomniki czy miejsca pamięci. W Biszczu działa gminne muzeum, będące zbiorem militariów.

Elementem dziedzictwa kulturowego jest tradycyjny strój biłgorajsko-tarnogrodzki oraz tradycje sitarskie (gwara, zwyczaje). Na terenie LGD działa wiele zespołów folklorystycznych, obrzędowych oraz śpiewaczych, które kultywują tradycje i dawne zwyczaje. Jednym z wydarzeń jest widowisko plenerowe będące próbą odtworzenia zwyczaju pożegnania („Żałosne”) i powitania sitarzy („Radosne”). Istotną rolę w odtwarzaniu i pokazywaniu lokalnych tradycji pełni Fundacja Kresy 2000 w Nadzeczcu k. Biłgoraja. Ponadto, twórcy ludowi prowadzą działalność w dyscyplinach:

hafciarstwo, plecionkarstwo, rzeźba, malarstwo, plastyka obrzędowa, plastyka zdobnicza. W Tarnogrodzie odbywają się sejmiki teatrów wsi polskiej.

Demografia i potencjał społeczny, w tym działalność sektora społecznego

Na koniec 2020 r. obszar LGD zamieszkiwało łącznie 71 995 osób (36 115 kobiet oraz 35 880 mężczyzn). Od 2010r. odnotowano spadek liczby ludności o 3 806 osób, czyli 5% ludności zamieszkującej obszar w 2010 r. Zgodnie z prognozą demograficzną GUS dla województwa lubelskiego do 2030 nastąpi dalszy spadek liczby ludności LGD. Problemem w odniesieniu do sytuacji demograficznej obszaru jest zarówno ujemny przyrost naturalny, jak i odpływ migracyjny mieszkańców. Ujemny przyrost naturalny jest skutkiem kilku zjawisk: mniejszej dzietności w związku ze zmianami modelu rodziny, spadkiem liczby kobiet w wieku rozrodczym oraz wydłużaniem się wieku. Powyższe zjawiska pogłębiają się ze względu na migracje w poszukiwaniu pracy i edukacji, głównie ludzi w wieku mobilnym. W związku z tym deformacji ulegają struktury demograficzne. Sukcesywnie zmniejsza się udział osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a rośnie udział seniorów, których liczba od 2014r. przewyższa liczbę osób młodych.

Procesy te mają istotny wpływ na obniżanie potencjału rozwojowego LGD oraz zmianę wyzwań. W odniesieniu do osób młodych należy podjąć działania, które zachęcą ich do pozostania na terenie LGD (np. dzięki stwarzaniu możliwości do realizacji własnych pasji, ułatwieniom rozpoczynania dorosłego życia, budowaniu poczucia więzi i odpowiedzialności za społeczność lokalną). Z kolei grupa osób starszych wymaga oferty usług zapewniających im jak najdłuższą samodzielność oraz aktywność społeczną.

Potencjał społeczny wyraża się również zaangażowaniem w życie społeczne. Mieszkańcy LGD wykazują dość dużą dbałość o sprawy lokalne, o czym świadczy frekwencja w wyborach samorządowych w 2018r. (ok.55%), zbliżona do średniej frekwencji w regionie. Na obszarze LGD działają liczne organizacje społeczne, które zgodnie ze swoimi celami statutowymi prowadzą bardzo różnorodną działalność na rzecz mieszkańców i ich integracji. Według danych GUS w 2020 r. działało 6 fundacji oraz 239 stowarzyszeń. Z kolei w rejestrze ARiMR figuruje 71 kół gospodyń wiejskich. Rozwinięty sektor organizacji pozarządowych - przy odpowiednim wsparciu - może służyć dalszemu kształtowaniu kapitału społecznego.

Przedsiębiorczość pozarolnicza

Na terenie LGD na koniec 2020 r. do rejestru REGON wpisanych było 5 128 podmiotów gospodarczych. Zdecydowaną większość stanowią mikroprzedsiębiorstwa o liczbie pracujących do 9 osób (97%). Bardzo liczną grupę (o udziale 81,4% wszystkich podmiotów) stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą i udział ten zwiększa się na niekorzyść bardziej rozwiniętych form (spółki z o.o., cywilne i handlowe). Wskaźnik przedsiębiorczości obszaru, obrazujący liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców, na koniec 2020 r. wyniósł 70 i był istotnie niższy od średniej wartości dla województwa lubelskiego (94). Powyższe dane świadczą o słabości sektora pozarolniczego, choć należy podkreślić aktywność mieszkańców w tym zakresie (liczba firm rośnie). Najpopularniejszymi działalnościami są budownictwo oraz handel i naprawy, stanowiące blisko połowę przedsiębiorstw (2 489). W pozostałej części na uwagę zasługują trzy branże: branża związana z leśnictwem, przetwórstwem drzewnym i produkcją mebli¹ (w sumie 340 firm), działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (222 podmioty) oraz branża związana z rolnictwem i produkcją żywności² (166 firm). W ocenie mieszkańców w podniesieniu aktywności gospodarczej przedsiębiorców pomogłyby pomoc specjalistów i pieniądze na zakładanie firm, możliwość zdobycia nowych kwalifikacji zawodowych oraz specjalizacja wsi – określenie potencjału rozwojowego branż mających potencjał rozwoju.

¹ Działy 02, 16, 31

² Działy 01, 10, 11

Rolnictwo i rynek rolny

Teren LGD należy do obszarów, w których sytuacja społeczno-ekonomiczna mieszkańców jest zdeterminowana gospodarką rolną, stanowiącą jedno z głównych źródeł utrzymania ludności.

Według danych GUS uzyskanych w ramach Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 r. na terenie LGD funkcjonuje 10 986 gospodarstw rolnych, w tym 10 969 to gospodarstwa indywidualne. Najwięcej jest gospodarstw niewielkich, o powierzchni 1-5 ha które stanowią niemal 53% ogółu gospodarstw. Na drugim miejscu są te o powierzchni 5-10 ha których jest 30%. Tylko niecałe 7% gospodarstw ma powierzchnię większą niż 15%, ale zmniejszyła się również liczba gospodarstw bardzo małych liczących mniej niż 1 ha (1,4%). Średnia powierzchnia gospodarstwa na obszarze LGD wynosi 8,6 ha, wobec 9,6 ha w województwie lubelskim, przy czym jest ona zróżnicowana w poszczególnych gminach obszaru.

Funkcjonujące w tym obszarze gospodarstwa rolne ukierunkowane są głównie na produkcję roślinną: 72% uprawia zboża, 10,6% specjalizuje się w uprawie drzew i krzewów owocowych i jest to cecha wyróżniająca ten obszar (w szczególności duży areał borówki amerykańskiej). W ostatnich latach w południowej części znaczenia nabiera również grupa gospodarstw specjalizujących się w ogrodnictwie, choć udział ten na terenie całego LGD jest jeszcze dość skromny (1,4%). Gospodarstwa zajmujące się hodowlą bydła, trzody chlewnej lub drobiu stanowią tylko 3% ogółu gospodarstw.

Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw. Czynnikiem ten może być atutem do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Zgodnie z danymi Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, na terenie LGD na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 332 producentów prowadzących działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego.

Pomimo obserwowanych w ostatnim dziesięcioleciu przemian (zmniejszanie liczby gospodarstw rolnych przy jednoczesnym zwiększaniu ich średniej powierzchni, postępujący proces specjalizacji i mechanizacji gospodarstw) gospodarka rolna nie gwarantuje mieszkańcom wystarczających dochodów. Działalność rolnicza jest głównym (ale nie jedynym) źródłem utrzymania dla ok.1/3 gospodarstw. Niemal tyle samo gospodarstw jest uzależnionych głównie od dochodów z pracy najemnej, a 14% od świadczeń rentowych lub emerytalnych. Na powyższą sytuację wpływa mało efektywna struktura agrarna oraz relatywnie niska opłacalność produkcji rolnej. Należy również zwrócić uwagę, że w gospodarstwach rolnych LGD w 2020r. pracowało ponad 25,4 tys. osób, co stanowiło 60% populacji w wieku produkcyjnym. Oznacza to, że znaczna część zasobów pracy mogłaby być uwolniona do działalności pozarolniczej, np. w sektorze usług oraz turystyki, przy dalszej profesjonalizacji gospodarstw rolnych. Potrzebne są zatem działania wspierające rolników w produkcji wysokiej jakości surowców oraz włączania ich w efektywne, krótkie łańcuchy dostaw. Szansą rozwoju obszaru LGD mogą być rosnące oczekiwania konsumentów w zakresie jakości żywności, a także sytuacja globalna i oczekiwany zwiększony popyt na żywność na rynkach międzynarodowych. Jednocześnie należy tworzyć możliwości dla osób, które chcą odejść z rolnictwa i podjąć pracę w innych branżach.

Turystyka

Obszary atrakcyjne turystycznie na terenie LGD związane są z dziedzictwem kulturowym, a także walorami przyrodniczymi oraz krajobrazowymi. Znaczna część terenów przyrodniczych LGD wchodzi w skład systemu obszarów chronionych, w ramach którego wyznaczono 2 parki krajobrazowe, rezerwat „Obary” oraz obszary NATURA 2000. Są to atrakcyjne tereny do wypoczyniania na łonie natury, w sposób aktywny i w dbałości o kondycję fizyczną i zdrowie. Niezwykłych wrażeń dostarczają wędrówki w północnej części LGD, gdzie wysokie pagórki przeplatane są lessowymi dolinami i wąwozami. W południowej części w gminie Biszczka zlokalizowany jest zbiornik wodny Żary z atrakcyjną infrastrukturą turystyczną. Warto wspomnieć, że jest to gmina, która prowadzi zaawansowane prace nad uzyskaniem statusu uzdrowiska. Zbiorniki wodne przystosowane do wykorzystania turystycznego znajdują się ponadto w Aleksandrowie, Frampolu i Goraju. Przeptywające przez teren rzeki są wykorzystywane do organizacji spływów kajakowych malowniczymi dolinami.

Bogata i barwna historia obszaru ma swoje odzwierciedlenie w licznych zabytkach architektury zarówno świeckiej, jak i sakralnej. Widoczne są tu ślady współistnienia religii rzymskokatolickiej, prawosławnej oraz żydowskiej. Wiele byłych cerkwi służy obecnie jako kościoły.

Ważnym elementem infrastruktury turystycznej jest również istniejąca sieć szlaków i tras turystycznych, umożliwiającą organizację pieszych wędrówek oraz wycieczek rowerowych. Wymagają one kompleksowego oznakowania oraz uzupełnienia niektórych elementów małej infrastruktury.

Walory przyrodnicze i krajobrazowe, a także kulturowe obszaru nie są jeszcze w pełni wykorzystywane do rozwoju funkcji turystycznej. Według danych GUS na obszarze LGD zlokalizowanych było 5 obiektów zakwaterowania zbiorowego (pensjonat posiadający zaplecze konferencyjne, inny obiekt hotelowy oraz 3 kwatery agroturystyczne), które łącznie dysponowały 104 miejscami noclegowymi (w tym 38 miejsc w agroturystyce). Spośród nich 3 obiekty działają przez cały rok oferując 76 miejsc noclegowych. Potencjał bazy turystycznej mierzony liczbą miejsc noclegowych na 1 tys. mieszkańców wyniósł w 2020r. 4,6 – znacznie poniżej wskaźnika dla regionu (12,21). Również ruch turystyczny na terenie LGD jest stosunkowo niewielki. Stopień wykorzystania dostępnej infrastruktury rośnie z roku na rok, ale w 2019r. wynosił 16,9% co stanowiło połowę wartości wskaźnika dla regionu. Z kolei wskaźnik Schneidera obrazujący liczbę turystów korzystających z noclegów na 1 tys. ludności, który wyniósł 58,04 był znacznie niższy niż wartość regionalna (304,24). W gminach partnerskich znajdują się również obiekty noclegowe nieobjęte statystyką turystyczną, o czym świadczą dane dot. przedsiębiorczości (działalność związaną z zakwaterowaniem prowadzi 15 podmiotów wpisanych do rejestru REGON).

Zwiększenie atrakcyjności turystycznej wymaga przekształcenia obecnych zasobów w produkty turystyczne, szczególnie sieciowe, które zachęcą do odwiedzenia wielu miejsc na terenie LGD. Taki kierunek został podkreślony jako pożądany w badaniu ankietowym mieszkańców. Zwrócono również uwagę na konieczność rozwoju infrastruktury rekreacyjnej, doposażenia świetlic wiejskich, oznakowania atrakcji. Kolejnym aspektem jest prowadzenie spójnych działań promocyjnych, w tym postulowany przez mieszkańców informator o ofercie turystycznej. Sprzyjającym uwarunkowaniem do rozwoju turystyki – poza posiadanymi zasobami - może być położenie pomiędzy atrakcyjnymi obszarami Lasów Janowskich i Roztocza. Obszar LGD może stanowić dobrą bazę wypadową do powyższych magnesów przyciągających turystów na południe Lubelszczyzny. Konieczne jest jednak stworzenia atrakcyjnej oferty pobytowej.

Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

O bogatych tradycjach kulinarnych obszaru LGD świadczy ilość potraw wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych, która jest prowadzona przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Najbardziej znane są produkty z kaszy gryczanej oraz żurawiny – roślin charakterystycznych dla Ziemi Biłgorajskiej.

Pieróg (piróg) biłgorajski - wyglądem przypomina pasztet; na zewnątrz ma zapieczoną powłokę z ciasta drożdżowego; wewnątrz znajduje się farsz z gotowanych ziemniaków i kaszy gryczanej, wzbogacony lekko kwaśnym serem i skwarkami. Dawniej był wypiekany na trzonie w piecu chlebowym, a spód podsypywano otrębami, obecnie pieróg wypieka się w blaszkach.

Pieróg gryczany ma kształt prostokątny, jest spłaszczony i składa się z dwóch warstw ciasta, pomiędzy którymi znajduje się farsz. Składnikami niezbędnymi do wypieku placka są: mąka, jajka, cukier, margaryna, śmietana, drożdże, kasza gryczana, ser biały twarogowy, masło naturalne, mięta kędzierzawa, sól i mleko. Większość z wymienionych surowców pochodzi z własnych gospodarstwach indywidualnych.

Kiełbasa swojska biłgorajska - najważniejszym czynnikiem wpływającym na renomę swojskiej kiełbasy biłgorajskiej jest jakość żywca wieprzowego (nie stosuje się mięsa z tuczu przemysłowego i fermowego) oraz przypraw, pozyskiwanych wyłącznie w z ekologicznie czystych terenów Roztocza.

Kulasza z Księżpola - do ugotowanych w osolonej wodzie do miękkości ziemniaków, lekko odcedzonych, dodawana jest mąka (gryczana lub pszenna). Składniki miesza się i podgrzewa przez kilka minut aż do utraty surowości. Po dokładnym wymieszaniu i utłuczeniu potrawa ma postać gęstej, szklistej, jednolitej masy i jest spożywana na gorąco.

Zupa cebulowa z Goraja - na niezwykle aromatyczny wpływają składniki zupy, przede wszystkim warzywa pochodzące z przydomowych ogródków. Sporządzana jest na naturalnych produktach roślinnych i wywarze z kości. Tradycja zupy cebulowej sięga co najmniej XVII wieku, kiedy na tym terenie zamieszkały rodziny żydowskie.

Krężałki ksieźpolskie - niewyrośnięte główki kapusty obgotowuje się w osolonej wodzie, ciasno układa w garnku mocno przesypany nasionami kopru, dodaje się czosnku, zalewa przegotowaną wodą i odstawia do ukiszenia. Jest to częsta przystawka postna i adwentowa, podawana z ziemniakami oraz cebulką smażoną na maśle.

Olej tarnogrodzki - produkowany jest z nasion siemienia lnianego uprawianego na obszarze Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Służy jako dodatek do potraw wigilijnych i postnych, kapusty, śledzi, surówek. Smaży się na nim ryby, racuchy i placki. Tradycja produkcji olejów tłoczonych z lnu ma ponad 100 lat. Olej ma znaczną wartość odżywczą, dzięki witaminie E oraz nienasyconym kwasom tłuszczowym, zwłaszcza cennym omega-3. Jest stosowany m.in. przy dolegliwościach żołądka i jelit, w leczeniu chorób urologicznych, przy stanach zapalnych skóry.

Żurawinówka biłgorajska - alkoholowa nalewka, którą sporządza się z 4 składników: owoców żurawiny błotnej, spirytusu, wody i cukru. Trunek ma czerwono - rubinowy kolor, charakterystyczny bukiet, przyjemny słodko-kwaskowaty smak dobrze skomponowany z alkoholem. Moc żurawinówki dochodzi do 35 proc.

Dżem żurawinowy biłgorajski - produkowany z najlepszej jakości owoców żurawiny bagiennej, z której obfitości słyną podmokłe, bagniste lasy biłgorajskie i janowskie. Jej popularność zaowocowała utworzeniem na tym terenie trasy rowerowej zwanej „Szlakiem Żurawinowym”.

Konfitura truskawkowa - kluczem do zachowania niezmiennego, niepowtarzalnego smaku konfitury truskawkowej jest tradycyjna metoda produkcji oraz jakość owoców, zawartość cukru, odpowiednia kwasowość, gęstość i czas pasteryzacji.

Produktem regionalnym, choć nie wpisanym na listę produktów tradycyjnych, jest **korowaj**- tradycyjne pieczywo związane z obrzędem weselnym.

Produkty lokalne są promowane i sprzedawane podczas wydarzeń lokalnych i regionalnych, jak dożynki, festyny, przedświąteczne kiermasze. Często są wykorzystywane przez lokalne władze w postaci zestawów promocyjnych. Część produktów znajduje się w codziennej ofercie piekarni (np. pieróg biłgorajski) czy obiektów turystycznych (np. żurawinówka biłgorajska).

Rynek pracy

W przypadku terenu objętego działalnością LGD w kontekście rynku pracy charakterystycznym elementem jest niski stopień aktywności ekonomicznej ludności. Na terenie LGD w 2020r. pracowały 5 553 osoby (2 589 mężczyzn oraz 2 964 kobiety). Dane te nie obejmują pracujących w gospodarstwach rolnych oraz w podmiotach gospodarczych liczących do 9 osób. Wskaźnik zatrudnienia, prezentujący liczbę osób pracujących na 1 000 mieszkańców, w 2020 r. na obszarze LGD wynosił 77,1 osoby wobec 192,4 dla województwa lubelskiego. Dane powyższe potwierdzają charakter gospodarki obszaru LGD opartej na rolnictwie oraz drobnej przedsiębiorczości, w tym jednoosobowej.

Powiat biłgorajski od wielu lat jest powiatem ziemskim notującym najniższe wskaźniki bezrobocia w regionie, mimo to w ocenie mieszkańców oferta rynku pracy jest najgorzej ocenianym aspektem życia. Według stanu na koniec 2020 r. na obszarze LGD zarejestrowanych było 1 764 bezrobotnych, z czego większy odsetek (51%) stanowili mężczyźni. Wskaźnik bezrobocia, mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym, na obszarze LGD w 2020 r. wyniósł 0,04 i jego wartość była niższa od wartości dla województwa lubelskiego (0,06). Z powyższych danych wynika, że w nieznacznie gorszej sytuacji na rynku pracy są mężczyźni: stanowią ponad połowę bezrobotnych oraz mniej niż połowę osób pracujących. Dane te nie są tak jednoznaczne, jeżeli spojrzeć na inne aspekty bezrobocia. Dane dla powiatu biłgorajskiego³ wskazują, że 36% ogółu bezrobotnych to osoby pozostające bez pracy powyżej jednego roku. W tej grupie w gorszej sytuacji są kobiety –

³ Ze względu na brak danych na poziomie gminnym w analizie grup pozostających poza rynkiem pracy posłużono się danymi powiatowymi, stanowiącymi najlepsze przybliżenie sytuacji LGD

wśród bezrobotnych kobiet odsetek długotrwale bezrobotnych wynosił 42%, a analogiczny wskaźnik dla mężczyzn - 29,8%. Oznacza to, że bezrobotnych kobiet na terenie LGD jest mniej, ale dłużej pozostają poza rynkiem pracy.

Biorąc pod uwagę wiek bezrobotnych widoczne są trudności w otrzymaniu pracy przez osoby wchodzące na rynek pracy, w wieku 25-34 lata (33,6% ogółu bezrobotnych) oraz osoby w wieku niemobilnym, 45 lat i więcej (25,2%).

Pomoc społeczna, integracja

Niskie dochody mieszkańców (przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto na terenie powiatu biłgorajskiego stanowiło w 2020r. 81,9% wielkości dla Polski), będące pochodną struktury gospodarki, bezrobocie oraz przemiany demograficzne powodują, że na terenie LGD występują problemy, które mogą prowadzić do wykluczenia społecznego.

W 2020 r. ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 1 456 gospodarstw domowych. Pomocy udzielono łącznie 4 192 osobom. Zasięg korzystania z pomocy społecznej, czyli udział beneficjentów pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności na terenie LGD wyniósł 6,4% wobec 4,7% w województwie lubelskim. Do najczęstszych przyczyn przyznawania pomocy społecznej należały: długotrwała lub ciężka choroba, ubóstwo, niepełnosprawność, bezrobocie, potrzeba ochrony macierzyństwa oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Ponadto, 3 076 rodzin było uprawnionych do pobierania zasiłku rodzinnego na dzieci.

Wysoki odsetek przyznania świadczeń społecznych ze względu na chorobę wynika m.in. z dość dużej grupy osób niepełnosprawnych. Zgodnie z danymi pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 r. na terenie powiatu biłgorajskiego zamieszkuje ok. 13,7 tys. osób z niepełnosprawnościami, co stanowi 19% ogółu ludności. Zgodnie z definicją wynikającą z ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Coraz częściej jednak niepełnosprawność rozpatrywana jest również w ujęciu społecznym, kładącym nacisk nie na ograniczenia samej osoby, ale niedostosowanie środowiska, które utrudnia lub uniemożliwia takiej osobie pełne funkcjonowanie.

Powyższe dane świadczą o trudnej sytuacji części mieszkańców LGD. W radzeniu sobie z problemami wspomagają je ośrodki pomocy społecznej działające w każdej gminie, podejmując działania na rzecz usamodzielniania się rodzin i osób oraz ich integracji ze społecznością lokalną.

Osoby z niepełnosprawnościami borykają się również z problemami w codziennym funkcjonowaniu, spowodowanymi brakiem udogodnień architektonicznych, które uniemożliwiają swobodne korzystanie z oferty instytucji użytku publicznego i pogłębiają wykluczenie społeczne.

W ocenie mieszkańców na poziom integracji największy wpływ ma realizacja wspólnych akcji społecznych, organizacja cyklicznych imprez a także działalność organizacji pozarządowych i świetlic wiejskich. Natomiast obecna oferta dla osób starszych została oceniona jako niewystarczająca.

Infrastruktura usług publicznych

Na terenie LGD nie działa żaden żłobek, występuje natomiast rozbudowana sieć placówek wychowawczych i oświatowych. Obejmuje ona przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach (w sumie 55 placówek), 48 szkół podstawowych, 1 liceum ogólnokształcące dla młodzieży, 1 liceum ogólnokształcące dla dorosłych, 2 szkoły policealne, 1 szkołę branżową I stopnia. Ośrodkami, gdzie działają szkoły ponadpodstawowe są Turobin i Tarnogród. Jakość bazy oświatowej oceniona została w konsultacjach jako wystarczająca, ale dostępność placówek i innych form opieki nad dziećmi do lat 3 nie zabezpiecza w pełni potrzeb.

Każda z gmin prowadzi działalność kulturalną poprzez jednostki upowszechniające czytelnictwo, organizujące czas wolny dla dzieci i dorosłych, promujące lokalną kulturę i historię oraz kreują postawy aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym. Infrastrukturę kultury na obszarze LGD tworzą gminne ośrodki kultury

funkcjonujące w 9 gminach, biblioteki i ich filie (29 – w każdej gminie) oraz świetlice wiejskie. Świetlice pełnią szczególne funkcje. Ze względu na ich rozmieszczenie również poza ośrodkami gminnymi służą lokalnej integracji społecznej. Często zapewniają przestrzeń do działalności organizacji pozarządowych oraz spędzania wolnego czasu przez młodzież. W Biszczu działa ponadto Muzeum Gminne prezentujące militaria. W ocenie mieszkańców oferta kulturalna powinna skupiać się przede wszystkim na organizacji imprez kulinarnych, koncertów muzycznych, spotkań z ciekawymi ludźmi oraz rozwinięciu oferty aktywnych formach edukacji kulturalnej.

Aktywność sportową mieszkańcy LGD mogą realizować na dostępnych obiektach sportowych i rekreacyjnych. Stadiony sportowe (8) zlokalizowane są w 4 gminach, boiska sportowe w każdej z nich. Sale gimnastyczne najczęściej są obiektami przyszkolnymi. Ponadto, rekreacji służą place zabaw oraz siłownie zewnętrzne. Pomimo działań podejmowanych przez władze gmin stan infrastruktury (jakość i wyposażenie) oraz terenów rekreacyjnych nadal należy uznać za niewystarczający.

Usługi z zakresu ochrony zdrowia są świadczone przez publiczne oraz niepubliczne placówki opieki zdrowotnej. W końcu 2020 r. działalność prowadziły 24 przychodnie (od jednej do 4 w każdej gminie) oraz 10 praktyk lekarskich.

Wiele usług publicznych o ponadlokalnym zasięgu i wyższym poziomie specjalizacji dostępnych jest w mieście Biłgoraj. Nie należy ono do obszaru LGD, ale wypełniając funkcje ośrodka powiatowego obsługuje również mieszkańców pozostałych gmin.

Zagadnienia horyzontalne

Równość traktowania

LGD w planowanie niniejszej strategii zaangażowała szerokie grono interesariuszy. Umożliwiło to ujęcie działań, które służyć będą lokalnej społeczności. W trakcie wdrażania strategii wszyscy potencjalni beneficjenci pomocy będą traktowani obiektywnie – wnioskodawcy nie będą dyskryminowani ze względu na płeć, wiek, fakt niepełnosprawności, czy przynależność do jakiegokolwiek organizacji.

O wszystkich działaniach LGD, w tym organizowanych naborach projektów, Stowarzyszenie będzie informować za pomocą kilku kanałów komunikacji, starając się dotrzeć do wszystkich zainteresowanych: poprzez stronę internetową LGD oraz media społecznościowe, a także na tablicach informacyjnych znajdujących się w miejscowościach.

Równość szans zapewnią również regulacje dotyczące wyboru projektów do dofinansowania. Kryteria wyboru projektów będą skonstruowane w taki sposób, że nie będą dyskryminować żadnych grup.

Zrównoważony rozwój

Nadrzędną zasadą dla wdrażania niniejszej LSR jest realizacja działań dążąc do równoważenia elementów społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Oznacza to, że realizowane operacje będą brały pod uwagę rozwiązania korzystne – a przynajmniej neutralne – dla środowiska przyrodniczego. Dotyczy to w szczególności inwestycji (w gospodarstwach rolnych, w przedsiębiorstwach, infrastruktury usług publicznych), gdzie należy określić w jaki sposób zadanie będzie oddziaływało na środowisko. Ponadto, w ramach LSR realizowane będą działania informacyjne dla mieszkańców w zakresie ekologii. Będzie również o możliwość realizacji operacji wykorzystujących temat środowiska do organizacji wydarzeń integracyjnych.

Grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR

Działania zaplanowane w niniejszej strategii będą oddziaływały pozytywnie na sytuację wszystkich mieszkańców obszaru LGD. Aktywność mieszkańców i organizacji przyczyni się do rozwiązania, a przynajmniej znaczącego ograniczenia występujących problemów, oraz wykorzystania istniejących zasobów i potencjałów. Jednak analiza problemów i potencjałów rozwojowych obszaru LGD, w tym wnioski z przeprowadzonych spotkań z interesariuszami, pozwoliły na identyfikację grup, których potrzeby powinny być szczególnie dostrzeżone na etapie

realizacji niniejszej strategii. Poniższa tabela prezentuje wnioski z diagnozy uzasadniające wyłonienie grup docelowych. Są one kanwą dla określenia działań zawartych w części progностycznej LSR.

Tabela 2. Grupy docelowe szczególnie istotne dla realizacji LSR

Grupa docelowa	Problemy i potrzeby grupy uzasadniające interwencję
Osoby młode (do 25 roku życia)	– zmniejszająca się liczba osób młodych wpływająca na obniżenie potencjału rozwojowego obszaru; – ograniczony dostęp do wysokiej jakości infrastruktury sportowej; – słabo rozwinięty transport publiczny, co utrudnia dotarcie do szkoły, na zajęcia dodatkowe; – ograniczona i nie zawsze dopasowana do zainteresowań oferta zajęć dodatkowych, rozwijających talenty
Osoby starsze (po 60 roku życia)	– coraz wyższy odsetek osób starszych wywołujący konieczność zmian w sposobie i formie realizowania niektórych usług publicznych; – słabo rozwinięty transport publiczny ograniczający możliwość dotarcia do miejscowości, gdzie świadczone są usługi publiczne oraz komercyjne; – rosnąca grupa osób wymagających wsparcia w codziennych czynnościach, która nie ma wsparcia rodziny; – ograniczona oferta zajęć oraz miejsc dla seniorów, w których mogą podtrzymywać swoją aktywność społeczną i sprawność fizyczną; – bariery architektoniczne utrudniające poruszanie się; – wykluczenie cyfrowe wynikające z braku dostępu do sprzętu, Internetu oraz braku umiejętności posługiwania się rozwiązaniami cyfrowymi
Osoby poszukujące pracy (grupa znajdująca się w niekorzystnej sytuacji)	– wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych i w młodym wieku (25-34 lata); – niedopasowanie umiejętności do oczekiwań potencjalnych pracodawców; – trudności w znalezieniu pracy osób w dojrzałym wieku ze względu na niedopasowanie kwalifikacji oraz postrzeganie ich przez pracodawców jako osoby mniej przydatne; – brak możliwości opieki nad dziećmi, szczególnie najmłodszymi, ograniczający możliwość podjęcia pracy
Osoby z niepełnosprawnościami (grupa znajdująca się w niekorzystnej sytuacji)	– długotrwała i ciężka choroba to najczęstszy powód przyznawania świadczeń opieki społecznej (zagrożenie ubóstwem); – zbyt uboga oferta zajęć i miejsc zapewniających włączenie osób z niepełnosprawnościami w główny nurt życia społecznego; – bariery architektoniczne ograniczające możliwość korzystania z części placówek publicznych oraz niedostosowanie transportu publicznego do specyficznych potrzeb
Rolnicy niskotowarowi (grupa znajdująca się w niekorzystnej sytuacji)	– działalność rolna nie zapewniająca odpowiednich dochodów (konieczność łączenia zawodu rolnika z pracą poza rolnictwem); – słabo wykorzystany potencjał dywersyfikacji podstawowej działalności (w kierunku agroturystyki, sprzedaży bezpośredniej wytwarzanych przez siebie produktów rolnych); – niewykorzystany potencjał budowania lokalnych łańcuchów wartości
Przedsiębiorcy	– niewykorzystany potencjał do rozwijania usług turystycznych; – brak wystarczających środków na rozwijanie działalności, wynikający ze skali przedsiębiorstwa; – zbyt mało - w stosunku do potencjału produkcyjnego – przedsiębiorstw zajmujących się przetwórstwem spożywczym i brak wykształconych kanałów sprzedażowych poza obszar LGD

Źródło: opracowanie własne

Wsparcie lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw

Na terenie województwa lubelskiego w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021-2027 przewiduje się realizację trzech instrumentów terytorialnych z wykorzystaniem następujących form:

- zintegrowane inwestycje terytorialne;
- inne instrumenty terytorialne w zakresie rewitalizacji;
- inne instrumenty terytorialne w zakresie współpracy partnerstw jednostek samorządu terytorialnego w ramach krajowych obszarów strategicznej interwencji wyznaczonych w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030”.

Zgodnie z zapisami zaktualizowanej „Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 r.” gminy Biłgoraj i Księżpol wchodzi w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Biłgoraja, wyznaczonego w celu budowania potencjału rozwojowego oraz wzmacniania powiązań funkcjonalnych, którego ośrodek rdzeniowy stanowi Miasto Biłgoraj. Trzy gminy tworzące MOF będą korzystały z instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych.

Ponadto, 5 gmin (Biłgoraj, Frampol, Księżpol, Tarnogród oraz miasto Biłgoraj) zawiązało Partnerstwo Gmin Powiatu Biłgorajskiego na rzecz Rozwoju. Partnerstwo przygotowuje strategię terytorialną, która będzie podstawą do ubiegania się o środki w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego.

Cele LSR zostały opracowane w oparciu o diagnozę obszaru, wyznaczone problemy oraz potrzeby lokalnej społeczności i są wobec siebie komplementarne. Planowane przedsięwzięcia są adresowane do możliwie szerokiej grupy mieszkańców obszaru, reprezentujących różne sektory (przedsiębiorców, osób planujących podjąć działalność gospodarczą, organizacji pozarządowych i lokalnych liderów). Dzięki podejściu LEADER cele te będą osiągnięte poprzez ścisłą współpracę z mieszkańcami obszaru LSR oraz współdziałanie z podmiotami i instytucjami publicznymi, realizującymi cele i założenia w ramach innych instrumentów terytorialnych wdrażanych na terenie LGD: Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych oraz Innych Instrumentów Terytorialnych. Komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi w zakresie głównych kierunków interwencji pozwoli osiągnąć efekt synergii i wzmocni trwałość rezultatów osiąganych w ramach wszystkich strategii. Ponadto LGD jest podmiotem prowadzącym działania mające na celu mobilizowanie biernych interesariuszy strategii oraz zintegrowanie mieszkańców wokół przedsięwzięć na rzecz rozwoju lokalnego. Ważnym zadaniem LGD jest również rozwijanie współpracy pomiędzy podmiotami z obszaru LGD i zwiększanie zainteresowania realizacją projektów partnerskich.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami

W procesie definiowania celów LSR oraz przedsięwzięć zwrócono uwagę na zachowanie spójności z polityką rozwojową określoną na poziomie krajowym, regionalnym oraz ponadlokalnym.

Ogólnym założeniem **Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)** jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Z kolei **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030**, rozwijająca cel 2. SOR „Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”, zwraca uwagę na budowanie gospodarki z wykorzystaniem wewnętrznych potencjałów oraz konieczność szczególnego wsparcia obszarów marginalizowanych. LSR wpisuje się w powyższe założenia przez proponowanie rozwiązań przyczyniających się do rozwoju przedsiębiorczości i dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych, co ma skutkować zwiększeniem dochodów gospodarstw domowych. Konstruując zakres przedsięwzięć dużą uwagę poświęcono wykorzystaniu potencjałów i zasobów, jakimi dysponuje Ziemia Biłgorajska. Ponadto, wiele planowanych przedsięwzięć adresuje aspekty rozwoju kapitału ludzkiego oraz włączenia społecznego różnych grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, co będzie zwiększało spójność obszaru w wymiarze społecznym. W szczególności działania skierowane do osób starszych i z niepełnosprawnościami będą komplementarne do usług rozwijanych systemowo z poziomu krajowego w zakresie deinstytucjonalizacji opieki społecznej. Należy również podkreślić, że spośród gmin, na terenie których działa LGD, tylko gmina Tarnogród nie została zaliczona do grona

gmin zagrożonych trwałą marginalizacją. Zatem z punktu widzenia krajowego obszar ten powinien w sposób szczególny wymagać wsparcia w zakresie poprawy jakości życia.

Obszar LSR obejmuje obszary wiejskie, stąd istotnym wyznacznikiem dla opracowania celów i przedsięwzięć były założenia **Wspólnej Polityki Rolnej** oraz **Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030**. LSR jest spójna z celami szczegółowymi WPR, w tym przede wszystkim z celem 8 dotyczącym promowania zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa. Zaplanowane cele i przedsięwzięcia są także komplementarne z celami i założeniami WPR dotyczącymi ochrony środowiska, przeciwdziałania zmianom klimatu oraz innowacyjności. Kwestie te zostały w LSR wprowadzone w sposób horyzontalny. Projekty ubiegające się o dofinansowanie ze środków LSR będą oceniane pod kątem zastosowania rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu oraz innowacyjności, w tym zastosowania rozwiązań cyfrowych. Realizacja LSR wpisuje się w założenia SZRWIR, w szczególności w zakresie wykorzystania potencjału gospodarstw rolnych do produkcji ekologicznej, promowania wytwarzania produktów trakcyjnych i regionalnych, zacieśnienia współpracy pomiędzy gospodarstwami rolnymi a przedsiębiorcami, poprawy dostępu do infrastruktury służącej integracji mieszkańców oraz działań na rzecz włączenia społecznego.

W kontekście polityki rozwoju regionu określonej w **Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku** należy podkreślić przynależność obszaru objętego LSR do Obszaru Strategicznej Interwencji Roztocze. Określone w LSR cele w pełni są spójne z zakładanym priorytetem rozwojowym dla tego obszaru: społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Roztocza i Puszczy Solskiej. Znajduje to odzwierciedlenie w celach i przedsięwzięciach LSR, które są skoncentrowane na rozwoju obszaru w sposób zrównoważony, z wykorzystaniem lokalnych zasobów przyrodniczych, rolnych i kulturowych. Ponadto, cele LSR wpisują się w horyzontalne cele SRWL, odnoszą się bowiem do wykorzystania i rozwijania potencjału sektora rolno-spożywczego, gospodarki senioralnej, turystyki i usług czasu wolnego, rozwijania kapitału ludzkiego i integracji społecznej. Fakt powołania LGD i opracowania niniejszej strategii stanowi realizację celu operacyjnego 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania.

Cele LSR są zgodne z celem przekrojowym określonym w **Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027 (PS WPR)** dotyczącym modernizacji sektora rolnego przez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania. W ramach planowanych przedsięwzięć przewidziano wsparcie bezpośrednio dla gospodarstw rolnych (jak np. dywersyfikacja działalności), jednak rolnicy mogą też odnieść korzyści z realizacji innych przedsięwzięć (np. poprzez współpracę z przedsiębiorcami sektora turystycznego).

LSR jest strategią jednofundusową, jednakże z uwagi na zakres tematyczny obszarów wsparcia przewidzianych do realizacji można zauważyć zgodność LSR z celami określonymi w innych programach pomocowych. Komplementarność ta odnosi się do przede wszystkim do programu **Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027**, którego celem jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie gospodarczych i społecznych potencjałów regionu, sprzyjające zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa lubelskiego, ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo jego mieszkańców. Komplementarność dotyczy także programów krajowych: Programu Wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021–2025, Rządowego Programu Fundusz Młodzieżowy na lata 2022-2033 oraz Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030, w ramach których planowane jest wsparcie LGD w realizacji przedsięwzięć wynikających z LSR.

Bardzo ważną kwestią, wzmacniającą efekt synergii wszystkich przedsięwzięć realizowanych na terenie LGD, będą projekty mające na celu animację i aktywizację mieszkańców obszaru LSR w podejmowaniu przez nią działań na rzecz środowiska lokalnego. Realizacja projektów animacyjnych pozytywnie wpłynie nie tylko na wdrażanie LSR, lecz również w istotny sposób przyczyni się do efektywnego wdrażania pozostałych instrumentów terytorialnych zaplanowanych do realizacji na obszarze LSR, w szczególności działań rewitalizacyjnych oraz tych planowanych

w ramach ZIT Biłgoraja (gminy Biłgoraj i Księżpol) oraz Strategii Terytorialnej Partnerstwa Gmin Powiatu Biłgorajskiego na rzecz Rozwoju (gminy Biłgoraj, Frampol, Księżpol, Tarnogród). Istotnym elementem przygotowania dokumentów, a następnie prowadzenia procesu rewitalizacji oraz współpracy ponadgminnej jest włączenie mieszkańców oraz przedstawicieli lokalnych instytucji społecznych czy gospodarczych. Zastosowanie partycypacyjnego podejścia przyczynia się do aktywizacji obywatelskiej mieszkańców, do zmiany postaw i myślenia o lokalnych problemach i budowania poczucia wpływu na zmianę sytuacji. Zmiana mentalności oraz chęć współpracy są kluczowe do wygenerowania odpowiedniej „masy krytycznej” do planowania prorozwojowych działań oraz umiejętnego łączenia dostępnych źródeł finansowania.

Powiązanie LSR z dokumentami strategicznymi prezentuje poniższa tabela:

Tabela 3 Spójność celów LSR z celami dokumentów strategicznych wyższego rzędu

Nazwa dokumentu/programu	Cele LSR		
	1. Większa konkurencyjność gospodarcza obszaru	2. Wyższa aktywność społeczna mieszkańców obszaru	3. Wzmocnione poczucie tożsamości i odpowiedzialności za Ziemię Biłgorajską
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	Cel I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną (obszar: małe i średnie przedsiębiorstwa; obszar: rozwój zrównoważony terytorialnie)	Cel II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (obszar: spójność społeczna)	Cel II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (obszar: spójność społeczna; obszar: rozwój zrównoważony terytorialnie)
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo, 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych. 2.2. Wsparcie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym	Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowymi przestrzennym 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych 2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych 2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie 3.2 Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030	Cel I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej (handel detaliczny prowadzony przez rolników, wytwarzanie i dystrybucja produktów tradycyjnych, regionalnych, ekologicznych) Cel II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast Cel III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego	Cel II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych Cel III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa III.3 Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi, III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich	Cel II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych Cel III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa III.4 Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym

	społeczeństwa III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy		
Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku	Cel 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych 1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych 1.2. Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej surowce rolne 1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych Cel 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu	Cel 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych 1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych Cel 3 Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu 3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej Cel 4 Wzmacnianie kapitału społecznego 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego 4.3. Włączenie i integracja społeczna	Cel 4 Wzmacnianie kapitału społecznego 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania
Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033		Cel 1. Zwiększenie zaangażowania młodzieży w życie publiczne Cel szczegółowy 2. Wzrost znaczenia inicjatyw młodzieżowych w życiu publicznym	
Program Wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021–2025		Cel 1. Wzrost zaangażowania osób starszych w kontakty społeczne poprzez wzbogacenie oferty zagospodarowania ich czasu wolnego Cel 2. Zwiększenie zaangażowania osób starszych w procesy partycypacyjne zachodzące w życiu publicznym Cel. 3 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów oraz kształtowanie postaw sprzyjających wykorzystywaniu nowych technologii w życiu codziennym	

		Cel 4. Budowanie pozytywnego wizerunku starości i starzenia się oraz rozwijanie kompetencji społecznych (wiedzy, umiejętności, postaw) wobec starości u osób w każdym wieku	
Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030		Cel 1. Poprawa samoorganizacji społecznej	Cel szczegółowy 2. Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym

Źródło: opracowanie własne

Dzięki zachowaniu zasady spójności zewnętrznej przy opracowaniu niniejszej LSR (cele określone w danym dokumencie są spójne z celami dokumentów wyższego rzędu) również realizowane projekty i operacje będą spójne z polityką prowadzoną na poziomie regionalnym i krajowym. Komplementarność i zintegrowanie z projektami finansowanymi z innych programów lub w ramach innych instrumentów terytorialnych zostaną zapewnione na etapie wyboru operacji. Istotnym elementem w zakresie zapewniania komplementarności będzie również współpraca z organami odpowiedzialnymi za strategię terytorialną, a także zwiększanie świadomości wnioskodawców i beneficjentów na temat uzupełniania się rezultatów projektów.

Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.

Określone w strategii cele i przedsięwzięcia stanowią odpowiedź na zidentyfikowane w procesie diagnostycznym wyzwania i problemy. Jednocześnie tworzą one spójny wewnętrznie system, a działania zaplanowane do realizacji w ramach LSR wzajemnie na siebie oddziałują, dzięki czemu zwiększają swą efektywność, skuteczniej przyczyniając się do poprawy jakości życia oraz rozwoju na obszarze LGD.

Podejście zintegrowane w ramach LSR przejawia się w:

- spójności celów (każdy z nich odnosi się do innego obszaru aktywności, ale wszystkie są podporządkowane naczelnej zasadzie równowagi rozwoju);
- komplementarności przedsięwzięć (efekty jednego przedsięwzięcia mogą być wykorzystane jako baza dla realizacji operacji w ramach innych przedsięwzięć; realizacja kilku operacji w ramach różnych przedsięwzięć w danej miejscowości da efekty synergii);
- powiązaniu podmiotów uczestniczących w realizacji LSR (w szczególności dzięki działaniom animacyjnym w kierunku budowania partnerstw i nawiązywania współpracy);
- wykorzystaniu tego samego zasobu do realizacji operacji przyczyniających się do osiągnięcia dwóch lub trzech celów LSR.

Podstawową zasadą wdrażania niniejszej LSR jest dążenie do gospodarczego rozwoju obszaru, przy zachowaniu wysokiej jakości środowiska oraz aktywnym włączeniu w procesy rozwojowe różnych grup społecznych. Oznacza to wypracowanie takich rozwiązań, które będą bazować na endogenicznych potencjałach (przyrodniczych, kulturowych, społecznych) i w sposób innowacyjny pozwolą na rozwijanie branż już obecnych na tym terenie (np. turystyka, sektor rolno-spożywczy, drzewny) lub branż nowych (np. przemysły kreatywne). Przedsięwzięcia w ramach zostały sformułowane w taki sposób, że realizacja jednego wymiaru sprzyja osiągnięciu celów w innych wymiarach (np. rozwinięta gospodarka ograniczy poziom ubóstwa, usługi kultury bazujące na dziedzictwie kulturowym będą sprzyjały włączeniu społecznemu, ale mogą być również istotnym elementem oferty spędzenia wolnego czasu dla turystów).

Aby powyższe założenie mogło być realizowane niezbędne jest zaangażowanie do działania lokalnych społeczności w duchu solidarności i odpowiedzialności międzypokoleniowej. Już na etapie przygotowania LSR w identyfikowanie barier i potencjałów oraz określanie potrzeb społeczności lokalnej zostały zaangażowane osoby reprezentujące różne środowiska. Umożliwiło to zaprezentowanie uwag, opinii i refleksji danej społeczności, ale również na poznanie punktu widzenia i postulatów pozostałych interesariuszy. Atmosfera ciągłego dialogu będzie kontynuowana dzięki organizowaniu przed naborami

otwartych szkoleń i spotkań informacyjnych. Ważnym elementem tych spotkań – oprócz przekazania praktycznych informacji nt. kryteriów wyboru czy dokumentacji – będzie stworzenie przestrzeni do wymiany spostrzeżeń i doświadczeń, podpowiadania sobie sprawdzonych rozwiązań, a także dyskusji inspirujących do podejmowania dalszych działań. Uzupełnieniem tego typu wydarzeń będą spotkania warsztatowe, gdzie zainteresowane podmioty będą mogły pracować nad wspólnymi, partnerskimi koncepcjami projektowymi. Funkcja animatora współpracy międzysektorowej będzie jedną z istotniejszych ról Biura LGD oraz wszystkich członków Stowarzyszenia.

Cele i przedsięwzięcia w niniejszej strategii zostały dobrane i sformułowane w taki sposób, aby odpowiadały na potrzeby lokalnej społeczności zapewniając jej możliwość rozwoju, a także umożliwiały integrację podmiotów różnych sektorów zaangażowanych w realizację poszczególnych działań. Już na etapie formułowania strategii założeniem było zapoczątkowanie procesu budowania partnerstwa międzysektorowego i międzybranżowego. Istniejące potencjały przyrodnicze i kulturowe wskazują na niewykorzystany potencjał turystyczny obszaru LGD. Z tego względu w strategii zaplanowano możliwość realizacji operacji, które będą zachęcały różne podmioty do zbudowania kompleksowej, innowacyjnej i spójnej dla całego obszaru LGD oferty turystycznej. Dodatkowo, LGD będzie prowadziła działania animujące w formie spotkań, które pozwolą na budowanie zintegrowanych produktów turystycznych. Oferta pobytowa powinna być budowana poprzez funkcjonalne łączenie rolników (jako kwaterodawców, jako dostawców surowców rolnych dla gastronomii), przedsiębiorców (jako wytwórców produktów tradycyjnych, jako przetwórców produktów leśnych, oferujących usługi okolicznościowe i spędzania wolnego czasu), organizacje społeczne oraz instytucje kultury i oświaty (jako „odkrywców” i kontynuatorów lokalnej historii, tradycji i zwyczajów, które będą pokazywane w atrakcyjnej formie) oraz administrację publiczną (poprzez działania promocyjne, wsparcie odbywających się wydarzeń). Powyższe będzie wymagało współpracy i koordynowania działań podejmowanych przez realizatorów projektów inwestycyjnych (np. modernizację obiektów kultury, świetlic wiejskich) z grupami tworzącymi wydarzenia atrakcyjne dla turystów (np. pokazy lokalnych tradycji, rekonstrukcje wydarzeń historycznych, warsztaty kulinarne).

Niewątpliwą zaletą współpracy w szerszym wymiarze geograficznym będzie możliwość swoistego „łączenia” potencjałów. Dla przykładu gmina o mniejszym dziś potencjale turystycznym może wykorzystać większy ruch turystyczny w gminie sąsiedniej poprzez stworzenie atrakcji i włączenie jej do pakietu pobytowego tworzonego przez LGD. Innym przykładem na uzyskanie efektu synergii może być podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców całego obszaru LGD i ułatwienie tym samym zachowania przyjaznego otoczenia obszarów podlegających ochronie. Istotna będzie również zmiana myślenia mieszkańców i rozszerzenie poczucia odpowiedzialności za „swoją małą ojczyznę” z obszaru gminy do obszaru LGD. W tym kontekście szczególnie cenne mogą się okazać projekty współpracy wykraczającej ponad obszar LGD. Również świadczenie usług publicznych może stać się bardziej efektywne, jeśli instytucje odpowiedzialne za daną sferę (np. odpowiedzialne za włączenie społeczne) będą wspólnie poszukiwały rozwiązań, które w skali jednej gminy mogą być nieoptyczne, ale w skali obszaru LGD okażą się ekonomicznie uzasadnione.

W ramach LSR realizowane będą również przedsięwzięcia mające na celu skuteczne doprowadzenie do nawiązania współpracy między przedsiębiorcami, które pozwoli na kompleksową interwencję w zakresie rozwoju lokalnego rynku w oparciu o posiadane zasoby i zdiagnozowane potrzeby oraz integrację różnych

branż. Powiązaniu podmiotów uczestniczących w realizacji LSR w sposób szczególny będą służyły operacje mające na celu budowanie sieci współpracy, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz tworzenie partnerstw, w tym wsparcie na przygotowanie projektów realizowanych w partnerstwie. Poprawa zaangażowania społecznego i współpracy między podmiotami publicznymi, prywatnymi i społeczeństwem obywatelskim nastąpi również poprzez wsparcie i realizację koncepcji smart villages.

Zintegrowaniu sprzyjać będzie również przyjęcie określonej sekwencji interwencji w ramach realizacji LSR. W pierwszej kolejności realizowane będą operacje mające na celu podniesienie kompetencji mieszkańców i zwiększające ich potencjał w realizacji działań na rzecz lokalnej społeczności (w formie spotkań, szkoleń i doradztwa) oraz szkolenia dotyczące zasad pozyskiwania środków. Podniesienie kompetencji zarówno merytorycznych, jak i organizacyjnych w naturalny sposób będzie wpływać na wzrost aktywności w zakresie realizacji kolejnych wydarzeń i projektów w różnych formach. Ważna będzie również realizacja operacji integrujących mieszkańców oraz wspierających ich aktywność w podejmowaniu działań na rzecz środowiska lokalnego. Wyższy poziom integracji wewnątrz społeczności ułatwi znacząco działania prowadzone w ramach pozostałych celów, a zintegrowana społeczność chętniej zaangażuje się w projektowanie zmian w swoim otoczeniu. Dlatego też wzmacnianie lokalnej tożsamości, poczucia przynależności będzie poprzedzać działania zewnętrzne, kierowane poza obszar LGD, np. promocyjne.

LGD określi kryteria wyboru operacji, których zastosowanie zapewni jak najefektywniejszy wybór operacji najlepiej pasujących do zaplanowanych do realizacji przedsięwzięć, które umożliwią dokonanie wyboru operacji w sposób zapewniający wzajemne powiązania i synergii pomiędzy tymi operacjami. Efekt synergii będzie możliwy do osiągnięcia np. poprzez przeprowadzanie naborów wniosków o przyznanie pomocy obejmujących całe przedsięwzięcie. Premiowanie podczas naborów projektów partnerskich będzie istotną zachętą do tworzenia wspólnych koncepcji projektowych, co przełoży się na wzmocnienie współpracy i integracji między różnymi sektorami i partnerami na obszarze LSR.

Każda z metod wdrażania przewidziana w ramach LSR daje specyficzne i wymierne efekty jej stosowania. W celu pełnego wykorzystania możliwości jakie daje podejście LEADER w zakresie metod wdrażania zdecydowano się na realizację projektów grantowych dających możliwość synergii działań prowadzonych w ramach jednego projektu, wykorzystanie innowacyjnego narzędzia w postaci realizacji projektów w oparciu o koncepcję smart villages. W uzasadnionych przypadkach przewidziano możliwość realizacji projektów własnych LGD. Partnerstwo jako jedna z kluczowych cech podejścia LEADER zrealizowane będzie zarówno przez promowanie projektów partnerskich podmiotów z obszaru LGD, jak i operacji w partnerstwie w przedsięwzięciu skierowanym do młodzieży, mającym na celu większe zaangażowanie młodych ludzi w życie lokalnej społeczności. Wymiana dobrych praktyk i możliwość poznania narzędzi stosowanych na poziomie lokalnym do rozwiązywania problemów zarówno krajowych jak i zagranicznych, wydaje się najbardziej efektywna właśnie w ramach projektów partnerskich.

Uzasadnienie wyboru dostępnych źródeł finansowania oraz doboru dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR zamieszczono w rozdziałach VI Cele i wskaźniki oraz VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.

Zastosowanie podejścia LEADER i zintegrowanie podmiotów i działań podejmowanych na rzecz rozwoju obszaru LGD przynosi korzyści polegające min. na:

- włączeniu lokalnej społeczności w tworzenie i realizację LSR, zaangażowaniu lokalnych interesariuszy w działania na rzecz rozwoju lokalnego i zachęcaniu do partycypacyjnego podejmowania decyzji na szczeblu lokalnym, co wzmacnia poczucie odpowiedzialności za przyszłość lokalnej społeczności;
- realizacji przedsięwzięć dostosowanych do specyficznej sytuacji obszaru LGD, odpowiadających na jego potrzeby rozwojowe i wykorzystujących wewnętrzne potencjały;
- możliwości realizacji zintegrowanych oraz komplementarnych wobec siebie projektów wykraczających poza obszar pojedynczych jednostek administracyjnych obszaru LGD;
- wykorzystaniu tzw. spillover effect (korzystanie z walorów niedostępnych na terenie danej gminy, ale występujących na terenach gmin sąsiednich);
- łączeniu różnych dziedzin gospodarki oraz współpracy różnych podmiotów i grup interesu;
- poszukiwaniu i wspieraniu nowych oraz innowacyjnych sposobów rozwiązywania lokalnych problemów dzięki zaangażowaniu i wiedzy większej liczby osób;
- zapewnianiu dostępu do usług publicznych w sposób funkcjonalny („korzystam z usług najbliższych dostępnych”), a nie w sposób zdeterminowany granicami administracyjnymi („korzystam tylko z usług dostępnych w gminie, w której mieszkam”);
- bardziej racjonalnym (pod względem geograficznym i finansowym) organizowaniu usług publicznych;
- tworzeniu sieci współpracy poprzez wymianę doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk.

Zakresy wsparcia w LSR wynikają z przeprowadzonej diagnozy, potwierdzone zostały one podczas konsultacji społecznych, kiedy to mieszkańcy mieli możliwość odniesienia się do zdiagnozowanych potrzeb i potencjałów obszaru, jak i zgłoszenie własnych propozycji i modyfikacji w tym zakresie. Odnosząc się do wsparcia grup osób w niekorzystnej sytuacji, seniorów czy młodzieży w ramach podejścia LEADER należy podkreślić, że może ono być dużo bardziej efektywne niż wsparcie w głównym nurcie funduszy unijnych. Pozwala ono bowiem na wypracowanie na poziomie lokalnym odpowiedniego podejścia umożliwiającego dotarcie do większej liczby osób, wypracowanie specyficznych narzędzi i metod, za pomocą których większa będzie szansa na zaangażowanie tych osób w realizację działań w ramach LSR.

Odpowiedni rozwój społeczny to ciągłe zdobywanie wiedzy i umiejętności, które są niezbędne do bycia obecnym w życiu społecznym. Przede wszystkim jest to umiejętność komunikacji i funkcjonowania w grupie. Oddolny charakter podejścia LEADER, promowanie partnerstwa, współpracy i zaangażowania gwarantują pozytywny wpływ na rozwój społeczny. W ramach LSR zaplanowano zarówno działania integrujące społeczność lokalną, jak i zwiększanie aktywności społecznej i zawodowej. Wsparcie grup osób w niekorzystnej sytuacji i dedykowane przedsięwzięcia dla seniorów i młodzieży skutkować będą większym zaangażowaniem tych grup w rozwój na poziomie lokalnym, dadzą poczucie wpływu i sprawczości, jeśli chodzi o zmiany zachodzące w ich otoczeniu. Podejście LEADER pozwala na realizację inicjatyw lokalnych w których realizację będą zaangażowane podmioty prywatne oraz organizacje społeczne.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Prace nad wypracowaniem celów oparte zostały o partycypacyjną metodologię tworzenia LSR. Cele i przedsięwzięcia LSR zostały bezpośrednio powiązane z diagnozą i stanowią wynik konsultacji społecznych z mieszkańcami oraz prowadzonych badań i analiz przeprowadzonych przez LGD. Szczegółowy opis konsultacji oraz zbierania informacji od mieszkańców obszaru został opisany w Rozdziale III. Partycypacyjny charakter LSR. Wybór celów i przedsięwzięć jest uzasadniony w odniesieniu do diagnozy problemów, grup docelowych i obszarów interwencji wskazanych w Rozdziale IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR. W konsekwencji dokonanej analizy problemów i przewag konkurencyjnych sformułowano kluczowe obszary zainteresowań i potrzeb mieszkańców. Proces ten umożliwił określenie celów oraz przedsięwzięć, które zostały następnie skonsultowane z mieszkańcami i uwzględnione w LSR.

Cel 1. Większa konkurencyjność gospodarcza obszaru

Głównym **problemem** obszaru LGD, wpływającym na atrakcyjność zamieszkania, jest dominacja ekstensywnego rolnictwa i niewielka liczba podmiotów gospodarczych prowadzonych w sferze pozarolniczej. Ponadto, lokalne podmioty są w większości mikrofirmami, w niewielkim stopniu korzystającymi z innowacyjnych rozwiązań. Zbyt mała ilość miejsc pracy poza rolnictwem wpływa na stosunkowo duży zasięg ubóstwa, a także migracje mieszkańców, w szczególności młodych osób. Wynika stąd konieczność podejmowania działań mających na celu wspieranie rozwoju istniejących przedsiębiorstw oraz tworzenie nowych. Również w ocenie mieszkańców najpilniejsze działania, które należy podjąć, to działania na rzecz poprawy lokalnego rynku pracy.

Diagnoza sytuacji na obszarze LGD wskazuje jednocześnie na znaczące **potencjały** dla rozwoju gospodarki. Pierwszy z nich wiąże się z rolnictwem. W wyniku tej działalności na lokalnym rynku dostępne są surowce rolne wysokiej jakości, w tym produkty ekologiczne oraz owoce. Duża lesistość już obecnie „zasila” branżę drzewną, którą można rozwijać w sposób bardziej zrównoważony, zgodnie z gospodarką cyrkularną. Lasy to również rezerwar runa leśnego które może być zagospodarowane, podobnie jak surowce rolne. Należy również pamiętać, że istniejące zasoby krajobrazowe, przyrodnicze oraz kulturowe - w szczególności te związane z wielokulturowością - stanowią dobrą bazę do dalszego rozwijania funkcji turystycznej. Na terenie tym już obecnie identyfikuje się działalność firm oferujących zakwaterowanie i gastronomię, choć ich liczba w stosunku do potencjału jest jeszcze niewystarczająca. Również spotkania z mieszkańcami potwierdziły, że postrzegają oni turystykę jako istotny czynnik dywersyfikacji lokalnej gospodarki i poprawy warunków życia.

Zwiększenie roli funkcji pozarolniczych wymaga wsparcia firm (szczególnie tych które chcą stosować innowacyjne rozwiązania), rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej oraz sektora usługowego związanego z turystyką, rekreacją oraz usługami czasu wolnego. Dodatkowa działalność może stać się czynnikiem podnoszącym dochody gospodarstw rolnych. Elementy powyższe muszą odpowiadać potrzebom coraz bardziej wymagających konsumentów i turystów, a także spełniać oczekiwania mieszkańców obszaru. Istotnym dla rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnych obszaru będą inwestycje w infrastrukturę okołoturystyczną. Konieczne jest również podjęcie skutecznych działań promocyjnych dotyczących lokalnych zasobów, produktów oraz oferty turystycznej obszaru. Dużą szansą rozwoju i wzbogacenia oferty turystycznej obszaru LGD będzie zastosowanie innowacyjnych pomysłów

wykorzystujących zasoby lokalne w sposób zintegrowany. Innym ważnym aspektem będzie wykorzystanie zasobów w sposób rozważny, nie prowadzący do nadmiernej eksploatacji środowiska.

W ramach Celu 1 realizowane będą następujące przedsięwzięcia:

- [Przedsięwzięcie 1.1. Wsparcie podejmowania i rozwoju działalności wykorzystujących istniejącą bazę surowcową](#)
- [Przedsięwzięcie 1.2. Promocja lokalnych produktów oraz oferty turystycznej](#)
- [Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój działalności w zakresie usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego](#)
- [Przedsięwzięcie 1.4. Rozwój infrastruktury istotnej dla rozwijania funkcji turystycznej](#)

Oczekiwanymi **efektami** realizacji przedsięwzięć w ramach tego celu będą: wzmocnienie pozytywnego wizerunku obszaru jako miejsca do życia oraz wypoczyniania, zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców, poprawa warunków infrastrukturalnych do rekreacji i uprawiania sportów oraz tworzenia spójnych, ponadlokalnych produktów turystycznych.

Wskaźniki rezultatu:

- R.37. Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR
- R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR

[Przedsięwzięcie 1.1. Wsparcie podejmowania i rozwoju działalności wykorzystujących istniejącą bazę surowcową](#)

Rolnictwo wciąż pełni i będzie w najbliższym czasie pełniło istotną rolę w strukturze gospodarczej LGD. Sprzyja temu korzystny mikroklimat, dobre gleby, doświadczenie i wiedza rolników. Produkowane lokalnie surowce rolne, a także dostępne owoce i zasoby leśne, powinny być w większym stopniu przetwarzane na terenie LGD. Szczególnie istotne jest wprowadzanie innowacyjnych sposobów wykorzystania surowców. W ten sposób poprawi się konkurencyjność gospodarstw rolnych, a część osób pracujących dziś w rolnictwie będzie mogła utrzymywać się z działalności gospodarczej.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia przewiduje się wsparcie powstających oraz już działających przedsiębiorstw mających na celu zagospodarowanie lokalnych surowców rolnych i leśnych. Dotyczy to zarówno klasycznego przetwórstwa rolnego jak i wykorzystania surowców do celów nieżywnościowych (np. w kosmetykach). Kolejnym segmentem wsparcia będą gospodarstwa rolne, które chcą zdywersyfikować własną działalność o sprzedaż i/lub przetwórstwo na małą skalę.

Wybór operacji odbędzie się w drodze konkursu. Preferencje uzyskają te firmy/gospodarstwa rolne, które będą stosowały innowacyjne rozwiązania oraz rozwiązania gospodarki cyrkularnej. Przedsięwzięcie zostanie uzupełnione działaniami LGD mającymi na celu wsparcie nowopowstałych i istniejących przedsiębiorstw w zakresie tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz wspólnych inicjatyw gospodarczych.

Wskaźniki produktu:

- Liczba nowoutworzonych przedsiębiorstw

- Liczba przedsiębiorstw utworzonych przez osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji – osoby poszukujące pracy
- Liczba działających przedsiębiorstw, które uzyskały wsparcie na rozwój
- Liczba gospodarstw rolnych które uzyskały wsparcie na dywersyfikację działalności
- Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne/gospodarki cyrkularnej

Przedsięwzięcie 1.2. Promocja lokalnych produktów oraz oferty turystycznej

Obszar LGD obfituje w lokalne produkty, w tym tradycyjne. O ich właściwościach decydują lokalne surowce oraz tradycyjne metody wytwarzania, mające swoje korzenie w dziedzictwie historycznym obszaru. Wiele z nich może być sprzedawana zarówno na terenie LGD (w ramach współpracy z kwaterodawcami, jako uzupełnienie oferty pobytowej) jak i poza tym terenem. W chwili obecnej produkty te są znane tylko na terenie Ziemi Biłgorajskiej lub sąsiadujących obszarach. Zarówno lokalne kulinaria jak i atrakcje turystyczne wymagają przemyślnych działań, aby informacja o nich dotarła do jak najszerszego grona odbiorców. Zgodnie z danymi baza noclegowa na terenie LGD jest skromna, a dodatkowo jest wykorzystywana w niewielkim stopniu. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest mało skuteczna informacja i promocja turystyczna. Istotnym elementem budowania marki lokalnej powinny być wykorzystania kilku zasobów, które powinny być umiejętnie łączone w produkty turystyczne. Elementami tymi są: dziedzictwo wielokulturowości tego obszaru, walory środowiskowe (klimat, fauna i flora, krajobraz), produkty żywnościowe wysokiej jakości. Atuty obszaru muszą być dostrzegane zarówno przez jego mieszkańców jak i osoby przyjezdne.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia planuje się realizację operacji polegających min. na: organizacji wydarzeń (impresz tematycznych, konkursów, wydarzeń) promujących ofertę turystyczną, lokalne dziedzictwo kulturowe, produkty tradycyjne i zasoby obszaru LGD, opracowaniu i publikacji wydawnictw promocyjnych, również w wersji cyfrowej, popularyzowanych w Internecie (foldery, przewodniki, mapy, spoty, filmy, aplikacje). Istotną rolę będzie tu odgrywała kreatywność przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, aby promocja ta była prowadzona w sposób innowacyjny, pozwalający na dotarcie do jak największej liczby zewnętrznych odbiorców.

Wybór operacji odbędzie się w ramach projektów grantowych. Premiowane będą operacje realizowane w partnerstwie oraz przewidujące zastosowanie rozwiązań cyfrowych. Powyższe operacje zostaną uzupełnione działaniami LDG mającymi na celu sieciowanie usług turystycznych oraz poszukiwanie możliwości dystrybucji produktów lokalnych na terenie LGD oraz poza nim.

Wskaźniki produktu:

- Liczba zorganizowanych wydarzeń promocyjnych
- Liczba publikacji/wydawnictw promujących lokalne produkty i ofertę turystyczną

Przedsięwzięcie 1.3. Rozwój działalności w zakresie usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego

Wyniki diagnozy pokazują, że dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i historyczne obszaru LGD stanowi potencjał do rozwoju różnych form turystyki i rekreacji na tym terenie. Jednocześnie jednym z czynników hamujących rozwój tej branży jest niedostateczna baza noclegowa, gastronomiczna i rekreacyjna, a także niedostatki, jeśli chodzi o spójne, ponadlokalne produkty turystyczne. Zwiększenie ruchu turystycznego

wymaga przygotowania atrakcyjnej, wielowymiarowej oferty pobytowej, skierowanej do różnych grup odbiorców. Współczesny turysta poszukuje emocji i nowych doznań, dlatego infrastruktura noclegowa i gastronomiczna - choć niezwykle istotne - nie mogą być postrzegane jako działalności wystarczające do rozwijania funkcji turystycznej. Powinny być one uzupełnione o usługi w zakresie rekreacji, kultury, edukacji czy wellness.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia planuje się wsparcie tworzenia nowych oraz rozwijania oferty istniejących podmiotów gospodarczych w branżach związanych z rozwojem turystyki, rekreacji, usług czasu wolnego, ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia przedsiębiorczości osób w niekorzystnej sytuacji. Aby ułatwić podjęcie decyzji oraz stawianie pierwszych kroków osobom zamierzającym rozpocząć działalność gospodarczą zostanie zaoferowane wsparcie szkoleniowe oraz finansowe. Wśród odbiorców tego Przedsięwzięcia będą również rolnicy, którzy zechcą dywersyfikować działalność swoich gospodarstw o funkcje obsługi turystów (w tym w formie agroturystyki czy zagród edukacyjnych).

Wybór operacji odbędzie się w formie konkursu. W ramach tych operacji preferowane będą inwestycje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki i gospodarki cyrkularnej, uwzględniające rozwiązania przyjazne dla klimatu i środowiska oraz przewidujące zastosowanie rozwiązań cyfrowych. W szczególności finansowanie skierowane będzie do przedsięwzięć innowacyjnych oraz tworzących nowe miejsca pracy, a także tych realizowanych w partnerstwie. Przedsięwzięcie zostanie uzupełnione działaniami LGD mającymi na celu wsparcie nowopowstałych i istniejących przedsiębiorstw w zakresie tworzenia partnerstw i sieciowania na rzecz zintegrowanych pakietów pobytowych.

Wskaźniki produktu:

- Liczba nowoutworzonych przedsiębiorstw
- Liczba przedsiębiorstw utworzonych przez osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji – osoby poszukujące pracy
- Liczba działających przedsiębiorstw, które uzyskały wsparcie na rozwój
- Liczba gospodarstw rolnych które uzyskały wsparcie na dywersyfikację działalności w kierunku turystyki
- Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne/gospodarki cyrkularnej

Przedsięwzięcie 1.4. Rozwój infrastruktury istotnej dla rozwijania funkcji turystycznej

Ze względu na posiadane walory obszar LGD jest predystynowany do uprawiania turystyki aktywnej, blisko natury. Jednak oferta pobytowa dla turystów powinna być uzupełniona publiczną infrastrukturą służącą rekreacji i uprawianiu sportu, która na tym terenie wykazuje wiele niedostatków. Wyposażenie w tego typu infrastrukturę jest nierównomierne, a istniejące obiekty często wymagają remontów bądź dostosowania do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami. Słabe wyposażenie w tego typu infrastrukturę oddziałuje negatywnie na postrzeganie tego obszaru zarówno przez turystów jak i mieszkańców. Ponadto, infrastruktura sieciowa (jak np. szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe) wykazują nieciągłości lub braki tzw. małej infrastruktury. Wiele miejsc atrakcyjnych turystycznie nie jest powiązanych ze sobą w postaci szlaków turystycznych, co utrudnia turystom dotarcie do nich.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia planuje się realizację operacji polegających m.in. na: rozwoju lokalnej infrastruktury turystycznej (m.in. budowa, przebudowa lub remont infrastruktury turystycznej

i okołoturystycznej, oznakowanie i wyposażanie w odpowiednią infrastrukturę lokalnych szlaków turystycznych czy atrakcji, organizacja ścieżek spacerowych i dydaktycznych, przystani kajakowych), rozwoju lokalnej infrastruktury służącej rekreacji i spędzaniu czasu wolnego będących elementem szerszego produktu turystycznego (m.in. budowa, przebudowa, remont lub wyposażenie ogólnodostępnych obiektów pełniących funkcje rekreacyjne, sportowe, ścieżek rowerowych, miejsc rekreacji na świeżym powietrzu, urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków i innych miejsc wypoczynku, zagospodarowanie terenu przy zbiornikach wodnych). Realizacja projektów z zakresu rozwoju infrastruktury turystycznej będzie również pozytywnie wpływać na środowisko przyrodnicze dzięki kanalizowaniu ruchu turystycznego na obszarach chronionych, nowym nasadzeniom czy wykorzystaniu energii ze źródeł odnawialnych do oświetlenia danego terenu. Poprawi się również ład i wizerunek przestrzeni publicznych.

Wybór operacji dokonany będzie w drodze konkursu. Premiowane będą inwestycje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki, uwzględniające rozwiązania przyjazne dla klimatu i środowiska.

Wskaźniki produktu:

- Liczba nowoutworzonych obiektów/miejsc pełniących funkcje turystyczne i rekreacyjne
- Liczba przebudowanych obiektów/miejsc pełniących funkcje turystyczne i rekreacyjne

Cel 2 Wyższa aktywność społeczna mieszkańców

Obszar LGD stoi przed istotnymi **wyzwaniami** wynikającymi z sytuacji demograficznej. Niekorzystne zjawiska dotyczące struktury wiekowej pogłębiają się: spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, zwiększa się natomiast grupa osób w wieku poprodukcyjnym. Niska atrakcyjność życia (niedostatki infrastruktury), a przede wszystkim rynku pracy, powoduje odpływ mieszkańców, w szczególności osób młodych. Osłabia to potencjał rozwojowy obszaru objętego LSR. Wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym wywołuje dodatkowe problemy istotne z punktu widzenia dostarczania usług publicznych (choroby, niepełnosprawność, kłopoty w radzeniu sobie w codziennych sprawach), jak i trwałości relacji międzyludzkich (ograniczenie kontaktów, wycofanie się z życia społecznego, poczucie samotności i opuszczenia). Dodatkowym elementem wpływającym na ograniczenie osobom starszym możliwości udziału w życiu społecznym są wciąż występujące bariery architektoniczne oraz kłopoty z mobilnością.

Do radzenia sobie z powyższymi wyzwaniami należy wykorzystać obecne **zasoby i atuty**. Wśród zasobów wymienić należy: istniejące obiekty (edukacyjne, sportowe, kulturalne, itd.), które stanowią przestrzeń dla różnych form spędzania czasu wolnego, funkcjonowanie służb pomocy społecznej oraz działalność placówek i firm oferujących usługi dla osób starszych. Atutami, które należy wykorzystać są z kolei: chęć mieszkańców do współpracy w ramach organizacji pozarządowych oraz aktywność kulturalna ludności (zespoły ludowe, zespoły śpiewacze, przedsiębiorstwa społeczne).

Uwzględniając wyniki prognozy demograficznej, w tym zmieniającą się strukturę ludności, konieczne jest dostosowanie działań związanych z rozwojem infrastruktury społecznej do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych, a także rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych i długotrwale chorych. Jednocześnie niezbędne są działania mające za celu zachęcenie osób młodych do

pozostania na tym obszarze poprzez tworzenie i polepszenie warunków do nauki oraz rozwijania talentów i zainteresowań. Zmiany cywilizacyjne, w tym dominacja życia „online” wśród młodych w szczególności sposób skłania do zadbania o kondycję fizyczną młodzieży, odnowę relacji społecznych, a także inspirowanie młodych ludzi do realizacji inicjatyw na rzecz społeczności lokalnej. Osoby młode oraz osoby starsze mają inne potrzeby, wymagają zatem innej oferty. Nie można jednak zapominać, że niezbędne jest zapewnienie miejsc aktywności oraz wydarzeń, które będą stwarzać możliwości integracji międzypokoleniowej. W kontekście zmian społecznych i technologicznych należy również zwrócić uwagę na dostosowanie umiejętności i kompetencji mieszkańców do potrzeb obecnego świata, a także zmian, które następują lokalnie.

W ramach Celu 2 realizowane będą następujące przedsięwzięcia:

- [Przedsięwzięcie 2.1. Wzrost kompetencji i umiejętności mieszkańców](#)
- [Przedsięwzięcie 2.2. Zapewnienie atrakcyjnych przestrzeni spędzania czasu wolnego](#)
- [Przedsięwzięcie 2.3. Włączenie społeczne seniorów](#)
- [Przedsięwzięcie 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży](#)
- [Przedsięwzięcie 2.5. Działania animacyjne i administracyjno-informacyjne prowadzone przez biuro LGD](#)

Oczekiwany **efektami** realizacji przedsięwzięć w ramach tego celu będą: wzmocnienie pozytywnego wizerunku obszaru jako miejsca do życia, poprawa warunków infrastrukturalnych do rekreacji, zmniejszenie odpływu migracyjnego oraz ograniczenie zagrożenia wykluczeniem osób starszych bądź z niskimi dochodami.

Wskaźniki rezultatu:

- R.40. Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi
- R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR
- R.42. Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.

[Przedsięwzięcie 2.1. Wzrost kompetencji i umiejętności mieszkańców](#)

Obszar LGD zdominowany jest przez małe firmy, działające w większości w tradycyjnych branżach, mało zaawansowanych technologicznie. Płytki rynek pracy oznacza niższe dochody, a także pozostawanie części osób w wieku produkcyjnym poza rynkiem pracy lub w gospodarstwach rolnych. Nowe kompetencje i umiejętności to szansa na atrakcyjniejszą pracę, ale również wyższe poczucie własnej wartości oraz możliwość przyczynienia się do poprawy funkcjonowania lokalnego środowiska (np. dzięki umiejętności pozyskiwania finansowania na różne inicjatywy mieszkańców). Szczególnie istotne są kompetencje cyfrowe, które pozwalają na wykorzystywanie możliwości dynamicznie rozwijających się technologii cyfrowych, obecnych już w każdej dziedzinie życia.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia planuje się realizację dwóch rodzajów operacji. Pierwszą grupę stanowią operacje polegające na aktywizacji społeczno-zawodowej mieszkańców, w tym szkolenia podnoszące kompetencje zawodowe i dające nowe kwalifikacje oraz umiejętności zawodowe i społeczne. Działania te skierowane będą przede wszystkim do grupy osób poszukujących pracy jako jednej ze

zidentyfikowanych grup w niekorzystnej sytuacji. Działania skierowane na rozwój podstawowych kompetencji cyfrowych będą otwarte dla wszystkich zainteresowanych, bez preferencji dla grup defaworyzowanych. Drugą grupę stanowią operacje związane z podnoszeniem kompetencji cyfrowych osób posiadających podstawową wiedzę w tym zakresie, a które chcą ją zastosować do konkretnego rozwiązania w lokalnym środowisku.

Wybór operacji dokonany będzie w formie projektów grantowych dotyczących organizacji szkoleń oraz opracowania koncepcji inteligentnej wsi (smart village).

Wskaźniki produktu:

- Liczba zorganizowanych szkoleń
- Liczba uczestników szkoleń
- Liczba uczestników szkoleń – osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji
- Liczba opracowanych koncepcji inteligentnej wsi

Przedsięwzięcie 2.2. Zapewnienie atrakcyjnych przestrzeni spędzania czasu wolnego

W świetle diagnozy dostępu mieszkańców LGD do podstawowej infrastruktury zwrócono uwagę na niedostatki miejsc, które zapewniałyby możliwość realizowania swoich pasji i zainteresowań, utrzymywania bliskich relacji z innymi mieszkańcami oraz aktywnego wypoczynku. Aspekty te są szczególnie istotne dla dwóch grup. Dla osób młodych jest to jeden z ważniejszych czynników zachęcających (bądź zniechęcających) do związania swojej przyszłości z Ziemią Biłgorajską. Dla seniorów jest to możliwość utrzymywania społecznych relacji, czucia się potrzebnym w społeczności, a także utrzymywania swojej fizycznej samodzielności. Co istotne, miejsca spędzania czasu wolnego powinny umożliwiać jak najwięcej interakcji pomiędzy różnymi grupami odbiorców, zapewniając integrację społeczności lokalnej.

W ramach realizacji Przedsięwzięcia planuje się realizację operacji polegających m.in. na budowie, modernizacji i wyposażeniu ogólnodostępnej niekomercyjnej infrastruktury rekreacyjnej, społecznej lub kulturalnej, w tym służącej integracji międzypokoleniowej (świetlice wiejskie, kluby seniora, kluby młodzieżowe, centra aktywności i integracji, place zabaw, skateparki, siłownie zewnętrzne, plenerowe miejsca spotkań, infrastruktura sportowa), ze szczególnym zwróceniem uwagi na dostosowanie tego typu miejsc i obiektów do potrzeb osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami. Przedsięwzięcie ukierunkowane będzie również na rozwijanie aktywności społecznej poprzez adaptację/dostosowanie istniejących budynków, obiektów i przestrzeni do pełnienia nowych funkcji i realizacji usług społecznych i integracyjnych. Drugą kategorią będzie wsparcie wyposażenia instytucji pełniących funkcje kultury w sprzęt oraz środki niezbędne do prowadzenia działalności kulturalnej zgodnie z profilem danej placówki (np. zakup strojów ludowych, militariów), a także przystosowanie dostępnych obiektów i przestrzeni publicznych do pełnienia funkcji kultury (np. wystawy plenerowe).

Wybór operacji odbędzie się w ramach konkursu. Promowane będą inwestycje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki, uwzględniające rozwiązanie przyjazne dla klimatu i środowiska, skierowane do osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, w szczególności seniorów oraz osób młodych, przewidujące

zastosowanie rozwiązań cyfrowych. Premiowane będą projekty, wynikające z koncepcji inteligentnej wsi (smart villages), które zostały wybrane w ramach Przedsięwzięcia 2.1.

Wskaźniki produktu:

- Liczba nowych obiektów/miejsc sprzyjających integracji mieszkańców
- Liczba przebudowanych/zaadaptowanych/wyposażonych obiektów/miejsc sprzyjających integracji mieszkańców
- Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami
- Liczba projektów dotyczących wyposażenia jednostek pełniących funkcje kultury
- Liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury – osoby młode i seniorzy

Przedsięwzięcie 2.3. Włączenie społeczne seniorów

Grupa osób w wieku poprodukcyjnym zwiększa się systematycznie i stanowi obecnie już 22% ogółu mieszkańców. Powoduje to zdecydowane zwiększenie zapotrzebowania na usługi zdrowotne i opiekuńcze. Jest to pogłębione faktem, iż ze względu na migracje z lat poprzednich wiele osób starszych nie może liczyć na codzienne wsparcie osób najbliższych. Na terenie LGD nie ma wystarczającej ilości placówek oferujących wsparcie osobom niesamodzielnym. Rozwinięcia wymagają również usługi, które mogą być świadczone w domu podopiecznego. Nie mniej istotne dla wydłużenia aktywności i samodzielności seniorów jest umożliwienie im partycypacji w życiu społecznym. Jest to często utrudnione ze względu na ograniczenie dochodów czy brak posiadania indywidualnych środków transportu.

W ramach Przedsięwzięcia mogą być realizowane operacje zapewniające zwiększenie dostępności osób starszych i niesamodzielnym do usług zdrowotnych, rehabilitacyjnych, opiekuńczych, z preferencją dla tych świadczonych w społeczności lokalnej. Obejmuje to modernizację i wyposażenie obiektów dedykowanych osobom starszym (domy seniora, domy opieki dziennej) oraz rozwijanie niezbędnych usług (punkty pobrań, punkty konsultacji telemedycznych, usługi zdrowotne, rehabilitacyjne, opiekuńcze, transportowe). W ramach Przedsięwzięcia przewiduje się wsparcie rozwijania pozarolniczej działalności gospodarstw rolnych w kierunku gospodarstw opiekuńczych, a także wdrażania inicjatyw pomocy sąsiedzkiej czy lokalnego „banku czasu”. Ponadto, przewiduje się realizację działań aktywizujących (w formie warsztatów, zajęć, spotkań, wydarzeń, imprez, kursów dających nowe umiejętności zawodowe i społeczne) w zakresie integracji społecznej osób starszych oraz wzmocnienia więzi międzypokoleniowych w oparciu o istniejącą infrastrukturę społeczną i kulturalną.

W tym zakresie działania w ramach Przedsięwzięcia będą komplementarne z projektami infrastrukturalnymi, przewidzianymi do realizacji w ramach niniejszego Przedsięwzięcia oraz Przedsięwzięciu 2.2.

Wybór operacji dokonany zostanie w drodze konkursu (w przypadku działań infrastrukturalnych oraz świadczenia usług) oraz w drodze projektów grantowych (działania aktywizujące). W przypadku działań inwestycyjnych premiowane będą operacje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki, uwzględniające rozwiązania przyjazne dla klimatu i środowiska. W przypadku operacji polegających na dostarczaniu usług premiowane będzie zastosowanie innowacyjnych rozwiązań oraz wykorzystanie technologii cyfrowych.

Wskaźniki produktu:

- Liczba przebudowanych/zaadaptowanych/wyposażonych obiektów/miejsc sprzyjających integracji osób starszych
- Liczba nowych lub ulepszonych usług skierowanych do osób starszych
- Liczba gospodarstw rolnych dywersyfikujących działalność w kierunku opieki nad osobami starszymi
- Liczba wspartych wydarzeń aktywizujących
- Liczba osób starszych uczestniczących w wydarzeniach aktywizujących

Przedsięwzięcie 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży

Dane demograficzne pokazują, że liczba osób młodych na terenie LGD stale się zmniejsza. Dlatego też konieczne jest podjęcie intensywnych działań mających na celu zachęcenie osób młodych do pozostania na obszarze LGD, poprzez zwiększanie atrakcyjności obszaru jako miejsca do zamieszkania i podjęcia aktywności zawodowej oraz budowanie tożsamości lokalnej i więzi społecznych. Zbudowanie atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego przez młodzież stanowi alternatywę dla obecnych trendów przenoszenia aktywności ludzi młodych do świata wirtualnego.

W ramach Przedsięwzięcia przewiduje się realizację operacji polegających na organizowaniu zajęć pozwalających dzieciom i młodzieży zdrowo i aktywnie spędzać czas wolny, rozwijać talenty i zainteresowania, wspierać uczniów w nauce czy nabywać doświadczenia organizacyjnego. Ponadto, wsparcie będzie skierowane na organizację imprez czy konkursów, wynikających z potrzeb lokalnej społeczności. Wsparcie uzyskają również inicjatywy nawiązywania współpracy ze społecznościami młodzieży z kraju i zagranicy, służące wymianie doświadczeń na temat form aktywizacji młodzieży i budowania postaw obywatelskich. Działania w ramach niniejszego Przedsięwzięcia będą komplementarne m.in. do projektów inwestycyjnych przewidywanych do realizacji w Przedsięwzięciu 2.2.

Wybór operacji zostanie dokonany w formie projektów grantowych. Promowane będą projekty innowacyjne, operacje realizowane w partnerstwie oraz projekty wynikające z koncepcji inteligentnej wsi (smart villages), które zostały wybrane w ramach Przedsięwzięcia 2.1. Ponadto, LGD prowadzić będzie działania, prowadzące do wypracowania w sposób angażujący młodzież rozwiązań służących zaspokojeniu ich potrzeb (generowanie projektów).

Wskaźniki produktu:

- Liczba zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych
- Liczba zorganizowanych wydarzeń skierowanych do osób młodych
- Liczba projektów partnerskich z udziałem partnerów spoza obszaru LGD
- Liczba osób młodych biorących udział w wydarzeniach

Przedsięwzięcie 2.5. Działania animacyjne i administracyjno-informacyjne prowadzone przez biuro LGD

Otworzenie przez mieszkańcami możliwości finansowania różnych działań jest jednym z czynników sukcesu. Nie mniej istotnym jest dostarczanie niezbędnych informacji, wiedzy oraz stymulowanie mieszkańców do aktywności. W związku z tym uzupełnieniem przedsięwzięć umożliwiających realizację

poszczególnych operacji przez zainteresowane podmioty będą działania podejmowane przez LGD. Będą one zapewniały podtrzymanie i zwiększenie zaangażowania mieszkańców we wdrażanie strategii, a także pozwolą na budowanie sieci wymiany informacji i doświadczeń, niezbędne do zarządzania procesem wdrażania LSR.

W ramach Przedsięwzięcia prowadzone będą:

- działania mające na celu ułatwienie wymiany doświadczeń między zainteresowanymi podmiotami, nawiązywanie współpracy i przygotowanie projektów partnerskich, współpracę z lokalnymi interesariuszami i generowanie nowych pomysłów projektowych;
- działania informacyjne i promocyjne na temat możliwości wsparcia w ramach LSR oraz o realizowanych operacjach, w tym inicjatywach realizowanych na rzecz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji oraz efektach tych inicjatyw;
- spotkania i szkolenia dotyczące aspektów operacyjnych (przygotowanie wniosków o wsparcie finansowe, poprawna realizacja oraz rozliczanie projektu, itp.) oraz merytorycznych (np. objaśnienie koncepcji smart villages, gospodarstw opiekuńczych, w zakresie prowadzenia działalności turystycznej i budowania zintegrowanych produktów turystycznych);
- Szkolenia dla pracowników i organów LGD zaangażowanych w realizację LSR;
- Czynności związane z przeprowadzaniem naborów wniosków projektowych.

Powyższe działania będą prowadzone jako operacja własna bądź animacja.

Wskaźnik produktu:

- Liczba zorganizowanych spotkań/szkoleń/wydarzeń

Cel 3. Wzmocnione poczucie tożsamości i odpowiedzialności za Ziemię Biłgorajską

Wzmacnianie więzi społecznych to jeden z istotnych elementów budowania odporności wspólnotowej. Dzięki wzbudzaniu poczucia przynależności lokalnej, a także wspieraniu inicjatyw oddolnych możliwe jest uruchomienie uśpionych dotychczas potencjałów i wykorzystanie ich do generowania rozwoju gospodarczego i społecznego. Kluczowym aspektem budowania łączności z danym obszarem czy wspólnotą jest umacnianie poczucia współodpowiedzialności za zasoby i dziedzictwo swojej „małej ojczyzny” oraz los jej mieszkańców.

Na obszarze LGD obserwowane są **problemy** charakterystyczne dla wielu społeczności: rozluźnienie więzi rodzinnych, atomizacja życia społecznego, spadek zaangażowania w sprawy społeczne, niewielu charyzmatycznych lokalnych liderów zdolnych aktywizować społeczność. W obliczu obserwowanych zmian klimatycznych większego znaczenia nabiera również świadomość ekologiczna mieszkańców obszaru LGD, która przejawia znaczące niedostatki. Niskie budżety lokalnych samorządów oznaczają również niskie finansowanie jednostek kultury czy niewielkie możliwości wsparcia działalności organizacji społecznych.

Do **potencjałów**, które są istotne dla wzmacniania lokalnej tożsamości mieszkańców Ziemi Biłgorajskiej należy natomiast zaliczyć: dziedzictwo kulturowe (w tym jego materialne i niematerialne przejawy), tradycje historyczne i patriotyczne, zasoby przyrodnicze które stanowią o charakterze tego obszaru, a także

wciąż stosunkowo wysokie zaangażowanie mieszkańców w działalność prospołeczną oraz aktywność instytucji publicznych.

Przedsięwzięcia realizowane w ramach tego celu mają za zadanie podnoszenie świadomości i wiedzy mieszkańców na temat historii, kultury i przyrody Ziemi Biłgorajskiej oraz wzrost zaangażowania w ochronę jej walorów. Dodatkowym aspektem prowadzonych działań będzie zwiększenie stopnia zintegrowania mieszkańców, co wzmacnia Cel nr 2. Ponadto, realizacja przedsięwzięć w ramach niniejszego celu uatrakcyjni ofertę spędzania wolnego czasu zarówno przez mieszkańców jak i przybywający tu turystów.

W ramach Celu 3 realizowane będą następujące przedsięwzięcia:

- **Przedsięwzięcie 3.1. Zachowanie i utrwalanie obiektów dziedzictwa kulturowego**
- **Przedsięwzięcie 3.2. Wzmacnianie odpowiedzialności za lokalne zasoby przyrodnicze**
- **Przedsięwzięcie 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.**

Oczekiwanymi **efektami** realizacji przedsięwzięć w ramach tego celu będą: uatrakcyjnienie wizerunku obszaru jako interesującego pod względem kulturowym, zwiększenie atrakcyjności turystycznej, zwiększenie udziału uczestnictwa mieszkańców LGD w działaniach kulturalnych oraz wzmocnienie poczucia dumy z zamieszkiwania na terenie LGD.

Wskaźniki rezultatu:

- R.37. Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR
- R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR

Przedsięwzięcie 3.1. Zachowanie i utrwalanie obiektów dziedzictwa kulturowego

Dziedzictwo kulturowe oddziałuje w sposób istotny na wiele dziedzin życia stając się ważnym zasobem dla budowania produktów turystycznych oraz kształtowania tożsamości społecznej. Ponadto, obiekty dziedzictwa kulturowego oraz miejsca upamiętniające istotne wydarzenia budują poczucie przynależności mieszkańców do danego obszaru. Ziemia Biłgorajska jest terenem o tradycjach wielokulturowych, co przejawia się zarówno w istnieniu wielu zabytków jak i charakterystycznych budowli (kapliczki, pomniki). To również miejsce wielu wydarzeń związanych z działaniami wojennymi. Słabą stroną jest jednak niezadowalający stan techniczny wielu obiektów, który może prowadzić do zatracenia cennych elementów (np. polichromie, elementy rzeźb) oraz stan zagospodarowania bezpośredniego otoczenia, nie pozwalający na odpowiednią ekspozycję.

W ramach Przedsięwzięcia wspierane będą prace umożliwiające zachowanie zabytków kultury materialnej (w tym prace renowacyjno-konserwatorskie), pozwalające na odpowiednie wyeksponowanie tych obiektów (w tym uporządkowanie bezpośredniego otoczenia), a także udostępnienie informacji na ich temat (oznakowanie, tablice informacyjne). Obiektami objętymi wsparciem będą te wpisane do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.

Wybór operacji nastąpi w formule konkursu. Promowane będą inwestycje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki, uwzględniające rozwiązania przyjazne dla klimatu i środowiska, przewidujące zastosowanie rozwiązań cyfrowych oraz w formule projektu grantowego w przypadku zagospodarowania otoczenia zabytków.

Wskaźniki produktu:

- Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim.
- Liczba projektów dotyczących zagospodarowania otoczenia zabytków

Przedsięwzięcie 3.2. Wzmacnianie odpowiedzialności za lokalne zasoby przyrodnicze

Formowanie i wzmacnianie świadomości ekologicznej w społeczności jest istotne dla wdrażania standardów ochrony środowiska, a osiągnięcie celów środowiskowych zależy od poziomu kompetencji ekologicznych reprezentowanych przez mieszkańców. Walory środowiskowe są ważnym atutem Ziemi Biłgorajskiej, jednak ich wykorzystanie do celów gospodarczych powinno się odbywać w sposób rozważny, nie tworzący znaczącego zagrożenia dla ekosystemów.

W ramach Przedsięwzięcia przewiduje się realizację inicjatyw proekologicznych i chroniących lokalne zasoby, działań edukacyjnych skierowanych do mieszkańców zwiększających ich świadomość ekologiczną i obejmujących m.in. świadomą konsumpcję, ograniczenie wytwarzania odpadów i odpowiednią ich segregację, oszczędzanie zasobów (energii i wody), zmniejszanie negatywnego wpływu na jakość powietrza. W kształtowanie postaw ekologicznych zaangażowane będą stowarzyszenia, organizacje pozarządowe oraz inni partnerzy. Znaczącą rolę do odegrania mają również szkoły.

Wybór operacji nastąpi w formule projektu grantowego. Promowane będą działania wykorzystujące innowacyjne formy przekazu informacji oraz rozwiązania cyfrowe.

Wskaźniki produktu:

- Liczba zrealizowanych wydarzeń/spotkań
- Liczba programów edukacyjnych dotyczących ochrony zasobów

Przedsięwzięcie 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego

Ważnym czynnikiem sprzyjającym aktywności mieszkańców jest wysoki stopień przywiązania do tradycji. Mieszkańcy, którzy czują się związani z miejscem zamieszkania, rzadziej podejmują decyzję o emigracji, przeciwnie, ich lokalny patriotyzm pobudza ich do działania na rzecz rozwoju miejsca, w którym żyją. Na obecną tożsamość Ziemi Biłgorajskiej wpływ miały dziesięciolecia współistnienia na tym terenie kilku religii i narodowości. Jest to widoczne w kulinariach, tradycjach czy zwyczajach.

W ramach Przedsięwzięcia przewiduje się wsparcie inicjatyw kulturalnych i społecznych integrujących środowisko lokalne poprzez poznawanie własnej tożsamości i historii obszaru. Planuje się realizację operacji polegających na rozwoju aktywności społeczności lokalnej poprzez: promocję lokalnej twórczości (m.in. organizacja wystaw, spotkania z twórcami); organizację wydarzeń wykorzystujących, odkrywających i prezentujących lokalną tożsamość, miejscowe tradycje, obrzędy, zwyczaje i historię (m.in. w formie zajęć, spotkań, warsztatów, inscenizacji, imprez masowych, funkcjonowania zespołów folklorystycznych, artystycznych); poszukiwanie i upowszechnianie informacji na temat produktów lokalnych. W ramach Przedsięwzięcia możliwe będzie realizowanie projektów partnerskich z partnerami spoza LGD, służące wymianie doświadczeń i wypracowywania wspólnych rozwiązań w zakresie zarządzania kulturą i animacji kulturalnej.

W ramach przedsięwzięcia przewiduje się realizację projektów grantowych. Promowane będą projekty innowacyjne, operacje realizowane w partnerstwie oraz skierowane do osób z grup w niekorzystnej sytuacji. Ponadto przewiduje się preferencje dla operacji przewidujących zastosowanie rozwiązań cyfrowych.

Wskaźniki produktu:

- Liczba zorganizowanych wydarzeń/spotkań
- Liczba zespołów artystycznych, które uzyskały wsparcie
- Liczba projektów partnerskich z udziałem partnerów spoza obszaru LGD
- Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne

Tabela 4. Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu 1. <i>Większa konkurencyjność gospodarcza obszaru</i>	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
142 222,22	P.1.1. Wsparcie podejmowania i rozwoju działalności wykorzystujących istniejącą bazę surowcową	Mieszkańcy, w tym osoby poszukujące pracy, przedsiębiorcy, rolnicy niskotowarowi, przedsiębiorstwa ekonomii społecznej	Konkurs
62 666,66	P.1.2. Promocja lokalnych produktów oraz oferty turystycznej	Mieszkańcy, w tym osoby poszukujące pracy, przedsiębiorcy, rolnicy niskotowarowi, przedsiębiorstwa ekonomii społecznej organizacje pozarządowe, turyści	Projekt grantowy
240 000,00	P.1.3. Rozwój działalności w zakresie usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego	Mieszkańcy, w tym osoby poszukujące pracy, przedsiębiorcy, rolnicy niskotowarowi, przedsiębiorstwa ekonomii społecznej, turyści	Konkurs
244 444,44	P. 1.4. Rozwój infrastruktury istotnej dla rozwijania funkcji turystycznej	Mieszkańcy, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, turyści odwiedzający obszar LGD, osoby młode, osoby starsze	Konkurs
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu 2 <i>Wyższa aktywność społeczna mieszkańców</i>	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
50 666,67	P.2.1. Wzrost kompetencji i umiejętności mieszkańców	Mieszkańcy, w tym przede wszystkim osoby starsze oraz osoby w niekorzystnej sytuacji, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Projekt grantowy
585 555,56	P.2.2. Zapewnienie atrakcyjnych przestrzeni spędzania czasu wolnego	Mieszkańcy, w tym przede wszystkim osoby starsze, osoby młode, osoby z niepełnosprawnościami, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe	Konkurs
250 000,00	P. 2.3. Włączenie społeczne seniorów	Mieszkańcy, w tym przede wszystkim osoby starsze, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Konkurs, projekt grantowy

236 666,67	P. 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży	Mieszkańcy, w tym przede wszystkim osoby młode, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy, projekty partnerskie realizowane w partnerstwie z podmiotem z obszaru innej LSR oraz zagranicznym
512 500,00*	P. 2.5. Działania animacyjne i administracyjno-informacyjne prowadzone przez biuro LGD	Mieszkańcy, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Operacja własna
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu 3. Wzmocnione poczucie tożsamości i odpowiedzialności za Ziemię Biłgorajską	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
177 777,78	3.1. Zachowanie i utrwalanie obiektów dziedzictwa kulturowego	Mieszkańcy, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje, organizacje pozarządowe	Konkurs, projekt grantowy
91 111,11	P.3.2. Wzmacnianie odpowiedzialności za lokalne zasoby przyrodnicze	Mieszkańcy, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje publiczne, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy
168 888,89	P. 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego	Mieszkańcy, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, jednostki samorządu terytorialnego i inne instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	Projekt grantowy

*Kwota wynikająca z komponentu „Zarządzanie”

Źródło: opracowanie własne

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

Wdrożenie ustaleń niniejszej Strategii będzie możliwe poprzez realizację operacji i projektów przez poszczególnych interesariuszy. W związku z tym kolejnym krokiem po przyjęciu LSR będzie przygotowanie wszelkich procedur niezbędnych do uruchomienia naborów. Procedury te mają zapewnić sprawność oraz transparentność funkcjonowania wszystkich ciał podejmujących decyzje w ramach LGD, a także zagwarantowanie wyboru operacji, które przyczynią się do osiągnięcia celów i wskaźników założonych w LSR.

Ze względu na tryby wyboru operacji wskazane w rozdziale VI. Cele i wskaźniki opracowane zostaną procedury określające:

- sposób oceny i wyboru operacji w formie konkursu (operacje realizowane przez interesariuszy)
- zasady realizacji projektów grantowych, w tym zasady realizacji projektów grantowych w zakresie wyboru koncepcji smart villages;
- zasady realizacji projektów partnerskich;
- zasady realizacji projektów własnych.

Każda z procedur odnosić się będzie w szczególności do następujących kwestii:

- sposób ogłaszania naboru wniosków;
- wzór wniosku;
- tryb składania i wycofywania wniosków, w tym sposób rejestrowania wniosków
- wstępna weryfikacja wniosków;
- ocena wniosków, w tym wyłączenie z oceny i wyboru operacji;
- przebieg oceny merytorycznej i wybór operacji, w tym informacje o zachowaniu w poszczególnych głosowaniach odpowiedniego paritetu, tak aby przedstawiciele władzy publicznej ani żadnej innej pojedynczej grupy interesu nie mieli więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji;
- procedura odwoławcza;
- archiwizacja dokumentów.

Projekty procedur zostaną przygotowane przez Biuro LGD w sposób partycypacyjny, z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych oraz wytycznych. Ponadto, zgodnie z przyjętym założeniem równości traktowania, LGD dołoży starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były przejrzyste i nie dyskryminowały potencjalnych realizatorów operacji ze względu na jakiegokolwiek aspekty. Tak wypracowane projekty procedur zostaną poddane konsultacjom społecznym. Celem konsultacji będzie ew. korekta elementów procedur, a także uzyskanie pewności, że są one opisane w sposób jednoznaczny, klarowny i nie budzący wątpliwości interpretacyjnych. Wersje procedur skorygowane o wnioski z konsultacji zostaną przekazane do akceptacji Zarządu LGD.

Obowiązujące wersje procedur będą udostępnione zainteresowanym stronom przez cały okres obowiązywania LSR, w szczególności w Biurze LGD oraz na jej stronie internetowej. Ponadto, procedury te będą omawiane podczas spotkań i szkoleń organizowanych w związku z kolejnymi naborami.

Wyboru operacji w formule konkursowej oraz w formule konkursów grantowych dokonuje Rada LGD zgodnie z przyjętą dla danej formuły procedurą. Szczegółowy zakres działań określa Regulamin Rady. Należy natomiast podkreślić ogólną zasadę obiektywności procesu oceny. Pierwszym mechanizmem zapewniającym obiektywność będzie zobowiązanie osób dokonujących oceny do podpisania deklaracji bezstronności oraz wyłączenia się z oceny operacji w przypadku stwierdzenia faktów podważających obiektywizm oceny. Jednym ze stosowanych narzędzi będzie rejestr interesów członków Rady pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami poszczególnych członków organu decyzyjnego. Drugim mechanizmem będzie dobór zespołu oceniającego w taki sposób, aby władza publiczna ani żadna inna grupa interesu nie stanowiła więcej niż 49% oceniających.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru projektów zostaną wypracowane z użyciem partycypacyjnych metod, przy udziale społeczności lokalnej. Propozycje kryteriów wyboru zostaną przygotowane przez Biuro LGD na podstawie zapisów niniejszej strategii (w szczególności ustaleń diagnozy, celów, opisów przedsięwzięć oraz wskaźników). Tak wypracowane propozycje zostaną poddane szerokim konsultacjom społecznym:

- propozycje kryteriów zostaną opublikowane na stronie internetowej LGD, będzie się można z nimi również zapoznać w Biurze LGD;
- przeprowadzone zostaną spotkania dyskusyjne, które umożliwią wymianę spostrzeżeń i zebranie uwag dotyczące zarówno samych kryteriów jak i innych aspektów procesu oceny operacji.

Wersje kryteriów z uwzględnieniem wyników konsultacji społecznych zostaną przekazane do zatwierdzenia Zarządowi LGD.

Tworząc kryteria oceny wyboru operacji LGD zadba, aby były one: obiektywne, niedyskryminujące, przejrzyste, bezpośrednio przyczyniające się do wyboru operacji, dzięki którym osiągnięte będą określone w LSR wskaźniki produktu i rezultatu. Opracowane kryteria będą mierzalne. Kryteria o charakterze oceny punktowej zawierać będą szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny, wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium. Kryteria jakościowe będą wymagały dokonania każdorazowego szczegółowego opisu przez oceniającego. LGD określi kryteria wyboru, których zastosowanie zapewni jak najefektywniejszy wybór operacji najlepiej pasujących do zaplanowanych do realizacji przedsięwzięć, a także wzajemne powiązania i synergii pomiędzy tymi operacjami. Kryteria wyboru zostaną również powiązane z diagnozą obszaru, co oznacza, że promowane będą projekty adresujące stwierdzone problemy i wyzwania. W zależności od zapisów określających dane Przedsięwzięcie (rozdział VI. Cele i wskaźniki) premiowane będą inwestycje wpisujące się w założenia zielonej gospodarki, uwzględniające rozwiązania przyjazne dla klimatu i środowiska, przewidujące zastosowanie rozwiązań cyfrowych, operacje wykorzystujące lokalne zasoby, zapewniające powstanie nowych miejsc pracy, wdrażające innowacyjne rozwiązania oraz obejmujące wsparcie grup osób w niekorzystnej sytuacji a także operacje realizowane w partnerstwie.

W oparciu o powyższe zasady opracowane zostaną kryteria odnoszące się do różnych sposobów wdrażania. W ramach realizacji LSR zakłada się realizację następujących typów operacji:

- Operacje klasyczne - operacje realizowane indywidualnie na podstawie wniosków składanych w ramach konkursów, przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny – Radę LGD, a następnie przedkładane do weryfikacji do Samorządu Województwa Lubelskiego;
- Projekty grantowe – operacje, w których beneficjent będący LGD udziela innym, wybranym przez siebie podmiotom – grantobiorcom, grantów, czyli środków finansowych na realizację zadań służących osiągnięciu celów danej operacji;
- Projekty partnerskie z udziałem partnerów krajowych spoza obszaru objętego LSR oraz z udziałem partnerów zagranicznych;
- Operacje realizowane w partnerstwie (partnerzy z obszaru LSR);
- Projekty własne LGD.

Niedopuszczalna jest zmiana kryteriów wyboru w czasie trwania procedury naboru i oceny wniosków o przyznanie pomocy. LGD zastrzega jednak możliwość zmiany kryteriów w trakcie wdrażania strategii w następujących sytuacjach:

- zmian w przepisach prawnych, mających wpływ na wdrażanie LSR,
- niskiego stopnia realizacji założonych w LSR wskaźników,
- zgłaszanie uwag dotyczących obowiązujących kryteriów przez Członków Rady, Członków LGD oraz mieszkańców obszaru.

Zmiany procedur i kryteriów będą dokonywane z zachowaniem postępowania zastosowanego do ich pierwszego opracowania.

Innowacyjność

W części przedsięwzięć jako cechę operacji podlegającą preferencjom wskazano innowacyjność. W ten sposób LGD chce zachęcić potencjalnych wnioskodawców do przygotowania rozwiązań niestandardowych lub takich, które są już znane, ale nie były jeszcze stosowane na obszarze LSR. Będzie więc to cecha rozpatrywana w kontekście lokalnym (skala obszaru funkcjonowania LGD).

Na potrzeby niniejszej Strategii przyjęto następującą **definicję innowacyjności**: zmiana mająca na celu wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, technologii, metod organizacji oraz nowy sposób wykorzystania zasobów lokalnych. To także nowatorskie podejście dotyczące wsparcia konkretnych grup osób i zaspokojenia ich specyficznych potrzeb, nowy sposób angażowania społeczności lokalnej, zastosowanie nowych technologii, wdrożenie rozwiązań wspierających rozwój i poprawę funkcji obszaru czy zastosowanie nowych narzędzi marketingowych na terenie LGD. Innowacyjność podlegać będzie ocenie punktowej zgodnie z kryteriami oceny operacji. Obowiązek wykazania zastosowanej innowacji należeć będzie do wnioskodawcy. Nie będą punktowane rozwiązania wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach czy procesach czy też ograniczające się do niewielkich zmian, prowadzących do zaoferowania rzekomych nowości.

W zakresie innowacyjności podkreślić należy znaczenie operacji dotyczących rozwoju działalności gospodarczej w zakresie wykorzystania surowców rolnych i leśnych, usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego oraz usług w zakresie srebrnej gospodarki przewidzianych do realizowania w ramach Przedsięwzięć 1.1 Wsparcie podejmowania i rozwoju działalności wykorzystujących istniejącą bazę surowcową, 1.3. Rozwój działalności w zakresie usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego oraz 2.3. Włączenie społeczne seniorów. W tym kontekście istotne będzie wykazanie nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych,

kulturowych czy społecznych. W ramach realizacji Przedsięwzięcia 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży oraz 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego premiowane będą operacje przewidujące innowacyjne, niestosowane do tej pory na obszarze LGD, wzorowane na dobrych praktykach krajowych czy europejskich, sposoby zaangażowania społeczności w planowane inicjatywy (nowe metody i narzędzia, które będą stosowane w celu aktywizacji, integracji, zwiększenia zaangażowania oraz współpracy). Z kolei w Przedsięwzięciu 3.2. Wzmacnianie odpowiedzialności za lokalne zasoby przyrodnicze premiowane będą innowacyjne formy przekazu, pozwalające na dotarcie z informacją do jak największej liczby mieszkańców i dostosowane do możliwości percepcyjnych poszczególnych grup.

Innowacyjność przejawiać się będzie również w rozwiązaniach zastosowanych w realizacji LSR – wsparcie koncepcji smart villages i realizacja projektów wynikających z tych koncepcji. W założenie samego narzędzia wpisana jest innowacyjność – rozwiązania wspierane w oparciu o koncepcje mają unikatowy charakter, są specyficzne dla danego obszaru, dedykowane dla rozwiązania konkretnego problemu. Kryteria odnoszące się do tego instrumentu będą w odpowiedni sposób uwzględniać jego charakter i wymagania dotyczące jego innowacyjnego wymiaru. Przewiduje się, że realizacja koncepcji smart villages znacząco wpłynie na rozwój obszaru w zakresie zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie problemów w ich miejscu zamieszkania. Wzrośnie ich poczucie sprawczości i poczucie wpływu na otoczenie, zwiększy się chęć do współpracy z innymi mieszkańcami i wspólnego planowania kolejnych inicjatyw.

Operacje realizowane w partnerstwie

Operacje realizowane w partnerstwie interesariuszy z obszaru działania LGD będą wybierane w procedurze konkursowej lub będą wyłaniane w formule grantowej. Stosowane będą zatem te same kryteria wyboru przewidziane dla obu ww. form z dodatkową preferencją dla operacji realizowanych w partnerstwie. Partnerstwo może przybrać formy:

- partnerstwa międzysektorowego (np. przygotowanie wydarzeń o charakterze kulturalnym wspólnie przez gminne jednostki kultury, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorców, których działalność jest związana z danym wydarzeniem);
- partnerstwa jednostek tego samego typu (np. współpraca przedsiębiorstw tworzących lokalny łańcuch wartości oferując produkty i usługi komplementarne do siebie; współpraca publicznych jednostek kultury w zakresie wypracowania i realizacji spójnej oferty wydarzeń kulturalnych).

Partnerstwo powinno być faktyczne, a więc jednostki powinny być zaangażowane w wypracowanie koncepcji projektu, powinny mieć ustalony i uzgodniony podział zadań i czynności. Nie jest wymagane, aby w projekcie partnerskim wszyscy partnerzy wykazali wkład finansowy.

Operacje realizowane w partnerstwie w sposób szczególny premiowane będą w ramach Przedsięwzięć: 1.2. Promocja lokalnych produktów oraz oferty turystycznej, 1.3. Rozwój działalności w zakresie usług turystycznych, rekreacyjnych i czasu wolnego, 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży, 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Projekty grantowe

Projekt grantowy jest operacją, w której beneficjent będący LGD udziela innym podmiotom wybranym przez LGD, zwanym Grantobiorcami, grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celów tej operacji. Grantobiorcą będzie mógł być podmiot publiczny albo prywatny wybrany w drodze otwartego konkursu ogłoszonego przez LGD w ramach realizacji projektu grantowego. Realizowane przez LGD projekty grantowe będą szansą dla podmiotów, które nie mogą skorzystać z funduszy w ramach innych działań (np. ze względu na niewielką kwotę wsparcia). Do wyboru grantobiorców do realizacji zadań w ramach projektu grantowego LGD będzie stosować określoną przez siebie procedurę, stanowiącą odrębny od LSR dokument.

Realizację projektów grantowych przewidziano w następujących przedsięwzięciach: 1.2. Promocja lokalnych produktów oraz oferty turystycznej, 2.3. Włączenie społeczne seniorów (w odniesieniu do działań aktywizujących), 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży oraz 3.3. Pielęgnowanie i popularyzowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Projekty grantowe w zakresie wsparcia przygotowania koncepcji inteligentnej wsi (smart villiges)

Procedura wyboru grantobiorców do przygotowania koncepcji inteligentnej wsi będzie różnić się od procedury wyboru grantobiorców w ramach innych projektów grantowych, w szczególności zawierać będzie wymagania dotyczące zakresu koncepcji. Zakres ten będzie dostosowany do potrzeb zdiagnozowanych w LSR i obejmować będzie wsparcie operacji realizowanych przez beneficjentów w ramach oddolnych koncepcji inteligentnych wsi, obejmujących obszary wiejskie oraz mających na celu wypracowanie efektywnych i niestandardowych rozwiązań miejscowych problemów dzięki innowacyjnemu podejściu. Rozwiązania te powinny uwzględniać użycie technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych lub lepsze wykorzystanie wiedzy oraz wykazywać korzyść dla lokalnej społeczności, m.in. w zakresie poprawy jakości życia, podniesienia jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, poszanowania środowiska i klimatu, problemów dotyczących niedoinwestowania, starzejącego się społeczeństwa, wyludnienia, niewystarczającej ilości miejsc pracy, przepaści cyfrowej. Ponadto koncepcja smart villiges powinna zawierać w szczególności: opis procesu opracowania koncepcji, w tym przeprowadzenia konsultacji ze społecznością obszaru, uproszczoną analizę SWOT obszaru objętego tą koncepcją, plan włączenia społeczności w późniejszą ewentualną realizację tej koncepcji, z uwzględnieniem roli sołtysa lub rady sołeckiej w tym procesie, listę projektów, które składać się będą na realizację tej koncepcji, uwzględniających komponent cyfrowy lub środowiskowy lub klimatyczny. Projekt grantowy w zakresie wyboru koncepcji smart villages przewidziano w ramach realizacji Przedsięwzięcia 2.1. Wzrost kompetencji i umiejętności mieszkańców

Operacje własne LGD

Realizacja operacji własnych LGD jest możliwa w przypadku, gdy zagrożona będzie prawidłowa realizacja LSR. Operacja własna może być realizowana w szczególności, gdy realizuje cele publiczne oraz niekomercyjne oraz jest niezbędna do osiągnięcia danego celu/przedsięwzięcia. Możliwość realizacji operacji własnej została przewidziana w Przedsięwzięciu 2.5. Działania administracyjno-informacyjne prowadzone przez biuro LGD w przypadku, gdyby działania finansowane w ramach kosztów zarządzania LSR okazały się niewystarczające. W takim przypadku do LSR i innych dokumentów regulujących zasady przyznawania pomocy, zostaną wprowadzone stosowne zmiany. Koszty ewentualnych operacji własnych będą stanowić nie więcej niż 20% budżetu komponentu Wdrażanie LSR.

Projekty partnerskie

W ramach LSR Przewidziano realizację projektów partnerskich z udziałem partnerów krajowych spoza obszaru objętego LSR oraz zagranicznych w ramach Przedsięwzięcia 2.4. Zwiększenie możliwości rozwojowych dzieci i młodzieży. Możliwość kontaktu z rówieśnikami mieszkającymi poza obszarem LGD, w tym poza granicami Polski, stanowi atrakcyjną formułę zachęcenia młodych ludzi do wymiany doświadczeń w zakresie form i metod aktywizacji społecznej oraz budowania postaw obywatelskich. Dzięki kontaktom zewnętrznym młodzi ludzie mogą być zainspirowani nowymi pomysłami, a jednocześnie przekonają się, że ich własne pomysły mogą być interesujące i przydatne w innych społecznościach. Jest to również wyraz inwestowania w młode pokolenie, ich otwartość i świadomość obywatelską, która zaprocentuje w przyszłości dla całego obszaru LGD.

Wsparcie na realizację projektu partnerskiego w tym zakresie udzielane będzie w formie grantu w ramach projektu grantowego LGD. Jeden wniosek o powierzenie grantu składany będzie do LGD przez podmiot z obszaru LSR, będący partnerem projektu. Grant w tym zakresie może być udzielony danemu grantobiorcy tylko raz.

W przypadku uzyskania wsparcia na przygotowanie projektu partnerskiego konieczne będzie zobowiązanie grantobiorcy do ubiegania się o wsparcie na jego realizację (spełnienie warunków kwalifikowalności).

Rozdział VIII Plan działania

Głównym założeniem planu działania jest realizacja celów i przedsięwzięć zawartych w LSR. Plan zawiera szczegółowy harmonogram osiągania wskaźników produktu i rezultatu dla poszczególnych przedsięwzięć w określonych przedziałach czasowych. Określone cele i wskaźniki osiągane będą przez LGD systematycznie od momentu zawarcia umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR do czasu zakończenia jej wdrażania. Plan działania zakłada osiągnięcie 100% zakładanych wskaźników produktu i rezultatu pod koniec okresu wdrażania LSR, tj. w roku 2029.

Realizacja działań w ramach LSR została zaplanowana w kontekście 3 kluczowych etapów:

- 1 etap: lata 2024 – 2025
- 2 etap: lata 2026 – 2027
- 3 etap: lata 2028 – 2029.

Z uwagi na fakt, że wskaźnik zostaje osiągnięty po zrealizowaniu pierwszej płatności w ramach danego projektu LGD zaplanowała możliwie szybkie ogłoszenie naborów na znaczną pulę środków. W celu zminimalizowania ryzyka związanego z osiągnięciem wskaźników, które wyrażają poziom wdrażania LSR w pierwszym i drugim okresie tj. w latach 2024-2027, LGD planuje przeznaczyć na realizację operacji ponad 90% środków przeznaczonych na wdrożenie LSR. W pierwszej kolejności ogłoszone zostaną nabory dotyczące wsparcia gospodarczego, projektów infrastrukturalnych z zakresu lokalnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej, także projektu grantowego dotyczącego opracowania koncepcji inteligentnej wsi (smart villages), a także działań „miękkich”: dla młodzieży, w zakresie edukacji ekologicznej oraz działalności kulturalnej. Inicjatywy związane z integracją mieszkańców oraz aktywizacją i promocją obszaru LGD będą realizowane przez cały okres wdrażania LSR.

Plan działania w podziale na cele i przedsięwzięcia, przedstawiający w jaki sposób osiągane będą wskaźniki produktu i rezultatu został zamieszczony w poniższej tabeli.

Tabela 5. Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	
C.1.														
Przedsięwzięcie P. 1.1	Liczba nowoutworzonych przedsiębiorstw	0	0%	1	33%	3	100%	3	100%	3	100%	3	100%	PS WPR
	Liczba przedsiębiorstw utworzonych przez osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji – osoby poszukujące pracy	0	0%	1	50%	2	100%	2	100%	2	100%	2	100%	PS WPR
	Liczba działających przedsiębiorstw, które uzyskały wsparcie na rozwój	0	0%	2	50%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
	Liczba gospodarstw, które uzyskały wsparcie na rozszerzenie działalności	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	PS WPR
	Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne	0	0%	1	14%	7	100%	7	100%	7	100%	7	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2	Liczba zorganizowanych wydarzeń promocyjnych	0	0%	4	36%	8	73%	11	100%	11	100%	11	100%	PS WPR
	Liczba publikacji/wydawnictw promujących lokalne produkty i ofertę turystyczną	0	0%	2	50%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.3	Liczba nowoutworzonych przedsiębiorstw	0	0%	2	67%	2	67%	3	100%	3	100%	3	100%	PS WPR
	Liczba przedsiębiorstw utworzonych przez osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji	0	0%	2	67%	2	67%	3	100%	3	100%	3	100%	PS WPR
	Liczba działających przedsiębiorstw, które uzyskały wsparcie na rozwój	0	0%	4	50%	4	50%	8	100%	8	100%	8	100%	PS WPR
	Liczba gospodarstw rolnych które uzyskały wsparcie na dywersyfikację działalności w kierunku turystyki	0	0%	1	33%	1	33%	3	100%	3	100%	3	100%	PS WPR
	Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne	0	0%	5	50%	5	50%	10	100%	10	100%	10	100%	PS WPR

Przedsięwzięcie P.1.4	Liczba nowoutworzonych obiektów/miejsc pełniących funkcje turystyczne i rekreacyjne	0	0%	3	60%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	PS WPR
	Liczba przebudowanych obiektów/miejsc pełniących funkcje turystyczne i rekreacyjne	0	0%	3	75%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1(1)	R.37 Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0	X	5	X	10	X	19	X	19	X	19	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2(2)	R.41 Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	-	X	25	X	50	X	150	X	150	X	150	X	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.1	Liczba zorganizowanych szkoleń	0	0%	0	0%	8	73%	8	73%	11	100%	11	100%	PS WPR
	Liczba uczestników szkoleń	0	0%	0	0%	160	53%	160	53%	300	100%	300	100%	PS WPR
	Liczba uczestników szkoleń – osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji	0	0%	0	0%	120	60%	120	60%	200	100%	200	100%	PS WPR
	Liczba opracowanych koncepcji inteligentnej wsi	0	0%	0	0%	7	100%	7	100%	7	100%	7	100%	PS WPR
	Liczba osób starszych uczestniczących w wydarzeniach	0	0%	0	0%	175	25%	350	50%	525	75%	700	100%	PS WPR
	Liczba osób z grup w niekorzystnej sytuacji uczestniczących w wydarzeniach integrujących	0	0%	0	0%	200	25%	400	50%	600	75%	800	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2	Liczba nowych obiektów/miejsc sprzyjających integracji mieszkańców	0	0%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	PS WPR
	Liczba przebudowanych/zaadaptowanych/wyposażonych obiektów/miejsc sprzyjających integracji mieszkańców	0	0%	4	50%	8	100%	8	100%	8	100%	8	100%	PS WPR
	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami	0	0%	3	75%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
	Liczba projektów dotyczących wyposażenia jednostek pełniących funkcje kultury	0	0%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
	Liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury – osoby młode i seniorzy	0	0%	6300	30%	10500	50%	21000	100%	21000	100%	21000	100%	PS WPR

Przedsięwzięcie P.2.3	Liczba przebudowanych/zaadaptowanych/wyposażonych obiektów/miejsc sprzyjających integracji osób starszych	0	0%	0	0%	2 0	100% 0%	2	100%	2	100%	2	100%	PS WPR
	Liczba nowych lub ulepszonych usług skierowanych do osób starszych	0	0%	3	60%	5	100%	5	100%	5	100%	5	100%	PS WPR
	Liczba gospodarstw rolnych dywersyfikujących działalność w kierunku opieki nad osobami starszymi	0	0%	0	0%	1 0	100% 0%	1	100%	1	100%	1	100%	PS WPR
	Liczba wspartych wydarzeń aktywizujących	0	0%	3 0	25% 0%	6 0	50% 0%	10	83%	12	100%	12	100%	PS WPR
	Liczba osób starszych uczestniczących w wydarzeniach aktywizujących i włączających	0	0%	300 0	38% 0%	500 0	63% 0%	650	81%	800	100%	800	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.4	Liczba zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych	0	0%	4 0	36% 0%	7 11	64% 100%	10 11	91% 100%	11	100%	11	100%	PS WPR
	Liczba zorganizowanych wydarzeń skierowanych do osób młodych	0	0%	5 0	42% 0%	8 12	67% 100%	11 12	92% 100%	12	100%	12	100%	PS WPR
	Liczba projektów partnerskich z udziałem partnerów spoza obszaru LGD	0	0%	0	0%	2	100%	2	100%	2	100%	2	100%	PS WPR
	Liczba osób młodych biorących udział w wydarzeniach	0	0%	200 0	29% 0%	500	71%	700	100%	700	100%	700	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1.(1)	R.40. Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi.	0	-	0	-	7	-	7	-	7	-	7	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2(2)	R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	-	-	200	-	500	-	600	-	800	-	850	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3. (3)	R.42. Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	-	-	300	-	600	-	700	-	800	-	800	-	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.1	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim.	0	0%	0	0%	0	0%	4	100%	4	100%	4	100%	PS WPR
	Liczba projektów dotyczących zagospodarowania otoczenia zabytków	0	0%	0	0%	0	0%	6	100%	6	100%	6	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.3.2	Liczba zrealizowanych wydarzeń/spotkań	0	0%	0	0%	5	50%	10	100%	10	100%	10	100%	PS WPR

					0	0%								
	Liczba programów edukacyjnych dotyczących ochrony zasobów	0	0%	0	0%	7	58%	12	100%	12	100%	12	100%	PS WPR
						0	0%							

Przedsięwzięcie P.3.3.	Liczba zorganizowanych wydarzeń/spotkań	0	0%	0	0%	10 0	77% 0%	11	85%	13	100%	13	100%	PS WPR
	Liczba zespołów artystycznych, które uzyskały wsparcie	0	0%	0	0%	10	100%	10	100%	10	100%	10	100%	PS WPR
	Liczba projektów partnerskich z udziałem partnerów spoza obszaru LGD	0	0%	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	PS WPR
	Liczba projektów wykorzystujących rozwiązania innowacyjne	0	0%	0	0%	5 0	50% 0%	10	100%	10	100%	10	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1(1)	R.37. Nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0	X	0	X	3 0	X	3	X	5	X	5	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2(2)	R.41. Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0	-	0	-	40 0	-	40	-	50	-	50	-	PS WPR

Źródło: opracowanie własne

Rozdział IX Plan finansowy LSR

LSR jest strategią jednofundusową, finansowaną ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Kwoty przewidziane w LSR na komponent wdrażanie LSR i zarządzanie LSR ustalono na podstawie liczby ludności zamieszkującej obszar objęty LSR według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r. Na realizację LSR LGD dysponuje kwotą 2 762 500,00 EUR, w tym 2 250 000,00 EUR na wdrażanie oraz 512 500,00 na zarządzanie LSR.

Plan finansowy LSR został opracowany w oparciu o przeprowadzoną diagnozę obszaru, z uwzględnieniem potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności wyrażonych podczas konsultacji społecznych. Na przedsięwzięcia ukierunkowane na wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD przewidziane do realizacji w ramach Celu 1 przeznaczono 689 333,33 EUR (30,6% budżetu LSR przeznaczonego na wdrażanie). Przeprowadzona diagnoza oraz wyniki konsultacji społecznych dowodzą, że branża rolno-spożywcza oraz turystyka są ważnymi dziedzinami, które mogą wpłynąć na dynamizację rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD. Realizacja przedsięwzięć wpłynie na atrakcyjniejszy wizerunek obszaru tak dla mieszkańców jak i turystów, a także przyczyni się do zwiększenia liczby miejsc pracy. Na wsparcie aktywizacji społecznej w ramach Celu 2 przeznaczono 1 122 888,89 EUR (50%). Prognozy demograficzne wskazują, że należy zadbać już teraz o dobre warunki rozwoju ludni młodych, a także uruchomić bądź rozszerzyć wachlarz możliwości opieki i wsparcia dla seniorów. Pozostała część środków – 437 777,78 EUR (19,4%) zostanie przeznaczona na podnoszenie wiedzy w zakresie ochrony środowiska, a także wzmacniania poczucia tożsamości poprzez odkrywanie dziedzictwa kulturowego. Działanie 2.5. w Celu 2 wykorzystuje środki na zarządzanie LSR.

Plan finansowy zakłada, że do 30 czerwca 2026 r. wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości 1 569 781,79 EUR, co stanowi 69,77% budżetu LSR przeznaczonego na wdrażanie. Natomiast do 31 grudnia 2027 r. zakontraktowanych zostanie 2 116 337,01 EUR, co stanowi 94,06 % budżetu LSR przeznaczonego na wdrażanie.

W ramach LSR zaplanowano również realizację trzech projektów LGD finansowanych ze środków pochodzących spoza instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność:

- Projekt LGD, planowany do realizacji ze środków Rządowego Programu Fundusz Młodzieżowy na lata 2022-2033 Priorytet 2. Organizacje młodzieżowe w życiu publicznym, którego celem jest wspieranie aktywności młodzieży w podejmowaniu przez nią działań na rzecz środowiska lokalnego. Realizacja projektu przyczyni się do osiągnięcia Celu 2 LSR Wyższa aktywność społeczna mieszkańców
- Projekt LGD, planowany do realizacji ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 Priorytet 2. Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego, którego celem jest zwiększenie aktywności społecznej i obywatelskiej w formie zorganizowanej działalności organizacji obywatelskich oraz zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz rozwiązywania ważnych problemów lokalnych. Realizacja projektu przyczyni się do osiągnięcia Celu 2 LSR Wyższa aktywność społeczna mieszkańców.

Tabela 6 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. brozporządzenia nr2021/1060)	2 250 000,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	2 250 000,00 EUR
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. crozporządzenia nr2021/1060)	512 500,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	512 500,00 EUR
Razem	2 762 500,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	2 762 500,00 EUR
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa owartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Tabela 7. Plan wykorzystania budżetu

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0	892 857,05 907162,79	39,68 40,32	1 663 567,15 1 569 781,79	73,93 69,77	1 663 567,15 1 569 781,79	73,93 69,77	2 104 491,4 2 116 337,01	93,53 94,06	2 250 000,00	100,00	2 250 000,00	100,00
EFS+	0,00 €	-	0,00 €	-			0,00 €	-	0,00 €	-	0,00 €	-	0,00 €	-
EFRR	0,00 €	-	0,00 €	-			0,00 €	-	0,00 €	-	0,00 €	-	0,00 €	-
RAZEM	0,00	0	892 857,05 907162,79	39,68 40,32	1 663 567,15 1 569 781,79	73,93 69,77	1 663 567,15 1 569 781,79	73,93 69,77	2 104 491,4 2 116 337,01	93,53 94,06	2 250 000,00	100,00	2 250 000,00	100,00

Źródło: opracowanie własne

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Jednym z głównych fundamentów działania LGD jest zaangażowanie mieszkańców w przygotowanie Lokalnej Strategii Rozwoju, która odzwierciedla potrzeby społeczności lokalnej oraz pomysły na rozwiązanie problemów przy wykorzystaniu istniejących potencjałów i szans rozwojowych. Odpowiedzialne wdrażanie ustaleń LSR wymaga bieżącej analizy wielu czynników, a także refleksji nad aktualnością przyjętych ustaleń i podjęcia decyzji o ewentualnych koniecznych zmianach. Dlatego też niezbędnymi elementami zarządzania LSR są ewaluacja procesu wdrażania (zgodnie z założonymi kryteriami) oraz system monitorowania pozwalający na zebranie odpowiednich danych do jej przeprowadzenia.

Ewaluacja

Ewaluacja to ocena skuteczności, efektywności, użyteczności, trafności i trwałości podejmowanych działań. W przypadku niniejszej LSR ocenie będą podlegały w szczególności:

- stopień realizacji celów, przedsięwzięć i wskaźników przewidzianych w LSR;
- stopień realizacji budżetu przewidzianego w LSR;
- jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur;
- wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD;
- wpływ realizacji LSR na sytuację grup docelowych, w tym sytuację grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji;
- skuteczność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej;
- działalność LGD, w tym przede wszystkim funkcjonowanie organów Stowarzyszenia, Biura LGD i jego pracowników.

Ewaluacja on going będzie dokonywana na podstawie raportu monitoringowego przygotowywanego przez Biuro LGD. Ewaluacji dokona Zarząd LGD w ciągu miesiąca od otrzymania raportu monitoringowego.

Raport z ewaluacji – sporządzany przez Zarząd – zawierać będzie ocenę podejmowanych działań w oparciu o następujące kryteria oceny:

- skuteczność – ocenia stopień realizacji zakładanych celów (czy osiągnięto to, co zaplanowano), skuteczność użytych metod oraz wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty;
- efektywność – ocenia relację między nakładami, kosztami, zasobami (finansowymi, ludzkimi, administracyjnymi) a osiągniętymi efektami interwencji;
- użyteczność – ocenia czy realizacja strategii przyczyniła się do rozwiązania zdefiniowanych problemów oraz zaspokoiła potrzeby grup docelowych;
- trafność – ocenia czy założenia przyjęte w LSR odpowiadają problemom zidentyfikowanym na obszarze LGD lub realnym potrzebom mieszkańców;
- trwałość – ocenia czy realizacja strategii powoduje trwałe zmiany.

Raport może zawierać rekomendacje dotyczące ewentualnych zmian, wynikające z analizy przedstawionych danych oraz sytuacji zewnętrznej.

LGD przewiduje również realizację **ewaluacji ex-post**, oceniającą całokształt wdrożenia Strategii, zgodnie z wyżej wymienionymi kryteriami oceny, prowadzoną przez podmiot zewnętrzny.

Monitoring

Aby umożliwić bieżące zarządzanie oraz dokonanie ewaluacji LSR Biuro LGD będzie prowadziło monitoring odpowiednich danych. Oznacza to systematyczne zbieranie i analizowanie informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym. Na tej podstawie możliwe jest uzyskanie informacji zwrotnych na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii, a także ocena zgodności realizacji operacji z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Monitoring jest działaniem towarzyszącym całemu procesowi wdrażania LSR– pozwala na sprawdzanie poziomu realizacji kierunków interwencji oraz wskazuje na ewentualną potrzebę podjęcia działań korygujących. Proces monitoringu ma charakter ciągły.

Przedmiotem monitorowania będą:

- wskaźniki LSR dla poszczególnych celów oraz przedsięwzięć;
- budżet przewidziany w LSR;
- harmonogram ogłaszania naborów;
- działania komunikacyjne prowadzone przez LGD;
- jakość i poziom doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD;
- jakość i poziom przedsięwzięć dotyczących animacji lokalnej;
- sposób funkcjonowania Biura LGD oraz organów stowarzyszenia.

Dane do monitoringu pozyskiwane będą na bieżąco, w miarę ich pojawiania się. Zestawienia danych w postaci raportu monitoringowego będą przedstawiane w pierwszym kwartale każdego roku wdrażania strategii. Dane pozyskiwane będą z:

- raportów z realizacji operacji przedstawianych przez poszczególnych beneficjentów;
- ankiet monitorujących dotyczących oceny doradztwa w Biurze LGD oraz oceny działań animacyjnych prowadzonych przez LGD;
- statystyk odwiedzin oficjalnej strony internetowej LGD i portali społecznościowych;
- list obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych;
- rejestru doradztwa świadczonego w Biurze LGD.

Powyższe dane zostaną uzupełnione dodatkowymi informacjami gromadzonymi przez Biuro LGD (np. artykuły w prasie, uwagi dotyczące funkcjonowania LGD zgłaszane przez mieszkańców).

Organem odpowiedzialnym za nadzór nad monitoringiem i ewaluacją będzie Zarząd LGD, który w celu przeprowadzenia ewaluacji może powoływać zespoły pomocnicze. Jednostką wspomagającą, wykonującą na bieżąco czynności techniczne związane z procesem monitoringu, czyli systematycznym zbieraniem i przetwarzaniem danych niezbędnych do przeprowadzenia procedury monitoringu i ewaluacji, będzie Biuro LGD. W ramach bieżącej działalności pracownicy Biura LGD będą mieli obowiązek gromadzenia kompletnej dokumentacji z prowadzonych konkursów, realizowanych operacji oraz wszystkich obszarów/ procesów poddawanych ocenie. Niezbędne narzędzia do przeprowadzenia prawidłowej ewaluacji i monitoringu będą opracowywane w ramach każdego etapu prac przez pracowników Biura i będą podlegały zatwierdzeniu przez Zarząd LGD.

Informacje dotyczące działań podejmowanych w ramach monitoringu i ewaluacji, w szczególności raporty monitorujące i ewaluacyjne, zamieszczane będą na stronie internetowej LGD, a także udostępnione do wglądu w Biurze LGD.

Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych monitoringowych.

Prowadzenie bieżącego monitoringu i ewaluacji przez Zarząd i pracowników Biura LGD pozwoli – w przypadku wykrycia nieprawidłowości - na podjęcie niezbędnych działań naprawczych i/lub korygujących, a także wprowadzenie działań zaradczych. Wnioski z analizy danych mogą wywoływać konieczność zmian w dokumencie LSR, w przyjętych procedurach i dokumentach pomocniczych (regulaminy, wzory formularzy, itp.) lub w sposobie funkcjonowania organów oraz Biura LGD. W takim przypadku przeprowadzane zostaną działania zmierzające do wypracowania, w sposób partycypacyjny, zapisów dokumentów lub rozwiązań organizacyjnych uwzględniających wyniki z monitoringu i ewaluacji.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. poz. 378 z późn. zm.)
2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
4. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030
5. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027
6. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku
7. Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027
8. Rządowy Program Fundusz Młodzieżowy na lata 2022–2033
9. Program Wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021–2025
10. Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030
11. Srebrna gospodarka. W poszukiwaniu odpowiedzi na starzenie się społeczeństwa, Instytut Polityki Senioralnej, Wrocław 2021 r.
12. Strona internetowa - Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego:
www.stat.gov.pl,
13. Strony internetowe Partnerów LGD: <https://www.ealeksandrow.pl>,
<https://www.gminabilgoraj.pl>, <https://www.biszczka.pl>, <https://frampol.pl>,
<https://samorzad.gov.pl/web/gmina-goraj>, <https://ksiecpol.pl>, <https://lukowa.pl>,
<https://obsza.pl>, <https://potokgorny.com.pl>, <https://www.tarnogrod.pl>,
<https://www.tereszpol.pl>, <https://turobin.pl>, <https://www.gminaradecznica.pl>
14. „W krainie lubelskich produktów tradycyjnych”
15. Krajowy Rejestr Kół Gospodyń Wiejskich <https://www.gov.pl/web/arimr/krajowy-rejestr-kol-gospodyn-wiejskich66>